

Niina Luodemäki

LAKIMIES VAI JURISTI?

Sukupuolineutraali ja sukupuolittava ammattinimike
aktivoivat yhtä vahvan ammatillisen sukupuolistereotypian

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Niina Luodemäki: Lakimies vai juristi? Sukupuolineutraali ja sukupuolittava ammattinimike aktivoivat yhtä vahvan ammatillisen sukupuolistereotypian

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Psykologia

Elokuu 2019

Ihmisillä on taipumus luokitella asioita ja ihmisiä erilaisiin luokkiin, sillä se helpottaa kognitiivista prosessointia ja tekee maailmasta ennustettavan. Tällaisesta luokittelusta muodostuu stereotyyppioita, jotka ovat automatisoituneita, tiedostamattomia assosiaatioita ihmisryhmien ja niitä kuvaavien piirteiden välillä. Eräs stereotyyppioiden muoto on ammatilliset sukupuolistereotypiat, jotka ovat yhteiskunnan muovaamia käsityksiä siitä, että tiettyyn sukupuoleen liitetyt piirteet ja biologiset taipumukset takaavat menestyksen tietyissä ammateissa. Aikaisempien tutkimusten perusteella myös kielellä on yhteys tällaisiin tiedostamattomiin assosiaatioihin. Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus oli tutkia, onko sukupuolineutraalin ja sukupuolittavan kielen yhteys ammattinimikkeen ja sukupuolen väliseen assosiaatioon erisuuruinen. Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli vastata kysymykseen, assosioidaanko sukupuolineutraali ammattinimike ”juristi” sukupuolittavaa ammattinimikettä ”lakimies” heikommin mies-sukupuoleen.

Tiedostamattomia asenteita mittaavalla Implicit Association Test (IAT) -menetelmällä toteutetun tutkimuksen tulokset osoittivat, että sekä lakimies että juristi assosioitiin naissukupuolta voimakkaammin miessukupuoleen. Vastoin hypoteesia ammattinimikkeen ja miessukupuolen välisessä assosiaation voimakkuudessa ei kuitenkaan ollut eroa lakimies- ja juristiryhmissä. Tulos saattaa selittyä sillä, että sanan herättämä stereotypia ammatista ns. miehen ammattina on kielellistä informaatiota voimakkaampi. Eräs odottamaton ja mielenkiintoinen tutkimustulos oli myös se, että ammattinimikkeen ja miessukupuolen välinen assosiaatio oli heikompi silloin, kun ammattinimike ja naissukupuoli esitettiin koetilanteessa ensimmäisenä yhdistelmänä. Tulos on selitettävissä IAT:n heikkouksilla, mutta se avaa keskustelun myös siitä mielenkiintoisesta mahdollisuudesta, että ensin esitetty sukupuolistereotypian vastainen tieto voisi heikentää, vaikkakaan ei poistaa, ammatillista sukupuolistereotypiaa. IAT:n heikkouksia ei ole kuitenkaan riittävästi tutkittu, jotta voitaisiin varmuudella sanoa mistä tulos johtuu.

Tämä on ensimmäinen suomeksi tehty tutkimus aiheesta, joten tarpeeksi hyvän vertailupohjan saavuttamiseksi lisätutkimus on tarpeen. Tämän tutkimuksen tulokset nostavat esille tärkeän asian tasa-arvokeskusteluissa: sukupuolineutraalin ammattinimikkeen käyttö ei heikennä assosiaatiota ammattinimikkeen ja sukupuolen välillä. Sukupuolineutraalin kielen käyttö voi kuitenkin yhteiskunnallisella tasolla muistuttaa omista tiedostamattomista assosiaatiovinoumista ja niiden vaikutuksesta omaan käyttäytymiseen.

Avainsanat: Sukupuolineutraali kieli, sukupuolittava kieli, ammatilliset sukupuolistereotypiat, ammattinimike, stereotypiat, sukupuoli, Implicit Association Test, IAT, tiedostamattomat assosiaatiot

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLTÖ

1. Johdanto.....	1
1.1. Stereotyyppiat.....	1
1.2. Sukupuolistereotyyppiat.....	3
1.3. Ammatilliset sukupuolistereotyyppiat.....	4
1.4. Kieli ja stereotyyppiat.....	6
1.5. Implicit Association Test.....	10
1.5. Tutkimusongelmat ja hypoteesit.....	12
2. Tutkimuksen toteuttaminen.....	13
2.1. Tutkittavat.....	13
2.2. Materiaalit.....	14
2.3. Menetelmät ja muuttujat.....	14
2.4. Aineiston analysointi.....	17
3. Tulokset.....	19
4. Pohdinta.....	22
4.1 Yleistä.....	22
4.2 Tutkimuksen rajoitteet ja vahvuudet.....	27
4.3 Jatkotutkimukset.....	29
5. Lähteet.....	32
6. Liitteet.....	37
6.1. Osallistumiskutsu.....	37
6.2. IAT:n rakenne koeversioissa 2–4.....	38
6.3. Taustamuuttujakohtaiset tulokset testiversioissa lakimies ja juristi.....	39

1. Johdanto

Voiko sairaanhoitaja olla mies tai auton asentaja nainen? Moni ammatti on yhä vahvasti jakautunut niin sanottuihin miesten ja naisten ammatteihin, joista sairaanhoitajat ja auton asentajat ovat vain yksi esimerkki. Sukupuolten välinen tasa-arvo on nykypäivänä erittäin ajankohtainen puheenaihe, ja tasa-arvoa pyritäänkin edistämään aktiivisesti. Samaan aikaan sairaanhoitajan ammatin vahvasta naisvoittoisuudesta ja yhteiskunnan vahvistamista sukupuolistereotyyppioista johtuen on kuitenkin tyypillistä ajatella ensimmäiseksi naista, kun kuulee ammattinimikkeen sairaanhoitaja. Vaikka tietoiset asenteet siis olisivatkin tai ainakin pyrkivät olemaan sukupuolen suhteen neutraaleja, automaattiset ja tiedostamattomasti heräävät assosiaatiot saattavat osoittaa voimakkaita ammatteihin liittyviä sukupuolistereotyyppioita.

Millainen on ammattinimikesanan merkitys näiden tiedostamattomien assosiaatioiden voimakkuudessa? Mediassa on ollut paljon puhetta sukupuolineutraalista kielestä ja ammattinimikkeistä viime vuosina. Esimies, lentoemäntä, baarimikko tai palomies viittaavat kieliänsä selvästi vain yhteen sukupuoleen, mutta vaikuttavatko ammateista käytettävät sanat taipumukseen mieltää tietyt ammatit miesten tai naisten ammateiksi? Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, onko sukupuolineutraalilla kielellä vaikutusta sukupuolen ja ammattinimikkeen välisen assosiaatioyhteyden voimakkuuteen. Toisin sanoen, assosioidaanko sukupuolineutraali ammattinimike sen sukupuolittavaa vastinetta heikommin sukupuoleen.

1.1. Stereotyyppiat

Ihmisillä on taipumus arvioida toisia ihmisiä esimerkiksi iän, sukupuolen tai etnisyyden perusteella, sillä asioiden ja ihmisten kategorisointi luokkiin helpottaa ja nopeuttaa kognitiivista prosessointia (Macrae & Bodenhausen, 2000). Stereotyyppiat voidaankin määritellä ihmisille tyypillisestä luokittelusta muodostuviksi karkeiksi käsityksiksi eri sosiaalisista ryhmistä ja niiden jäsenistä (Brandt & Reyna, 2011; Heilman, 2012; Hilton & Von Hippel, 1996; Reyna, 2000). Tällaiset käsitykset eri ihmisryhmistä tekevät maailmasta ennustettavan ja helpottavat tiedon prosessointia erityisesti uusissa tilanteissa, joissa yksityiskohtaista tietoa ei ole saatavilla (Macrae & Bodenhausen, 2000). Stereotyyppiaan turvautuessa toista ihmistä ei nähdä yksilöllisten ominaisuuksien kautta vaan ensisijaisesti jonkin sosiaalisen kategorian jäsenenä (Macrae & Bodenhausen, 2000). Tämä tarkoittaa siis sitä, että nähdessämme vieraan ihmisen, esimerkiksi tummaihoisen 50-vuotiaan naisen, joka työskentelee siivoojana, rakennamme aikaisempiin kokemuksiin perustuvan stereotyyppisen mallin hänestä. Malliin sisällytämme tietomme 50-vuotiaista, naisista, tummaihoisista ja siivoojista. Käytämme tätä mallia esimerkiksi kommunikoides-

samme hänen kanssaan tai miettiessämme syitä hänen toimintansa taustalla.

Stereotypiat muodostuvat sekä henkilökohtaisten kokemusten, että yhteisön jaettujen uskomusten kautta (White & White, 2006). Mitä useammin näemme tietyn ihmisryhmän jäsenen tekemässä tiettyä asiaa, sitä todennäköisemmin alamme uskoa, että kyseisen asian tekemiseen vaadittavat taidot ja henkilökohtaiset ominaisuudet ovat tyypillisiä juuri sille ihmisryhmälle (Eagly & Steffen, 1984). Toisto ja onnistuneeksi koettu luokittelu vahvistavat muodostunutta stereotypiaa, jolloin vuorovaikutus sosiaalisissa tilanteissa kyseisen ihmisryhmän jäsenen kanssa helpottuu joka kerta yhä enemmän ja enemmän (Hilton & Von Hippel, 1996). Vähitellen stereotypiasta muodostuu yhteisön jaettu uskomus, joka sisältää ensinnäkin kuvauksen siitä, millainen ihmisryhmän jäsen on, mutta myös oletuksen siitä millainen hänen pitäisi olla (Heilman, 2001; Heilman, 2012). Vaikka emme olisikaan siis aikaisemmin tavanneet tummaihoista henkilöä, voimme omien kokemustemme sijaan turvautua yhteisön jaettuihin uskomuksiin tummaihoisista ja siten helpottaa vuorovaikutusta sosiaalisissa tilanteisissa tummaihoisten kanssa.

Stereotypiaan sisältyy myös toiminnan attribuointi eli uskomusten ja tulkintojen tekeminen toisen ihmisen tai ryhmän toimintaa ohjaavista tekijöistä (Hilton & Von Hippel, 1996). Jos siis esimerkiksi näemme tarpeeksi monen syntyperältään aasialaistaustaisen ihmisen tekevän ylitöitä, saatamme muodostaa stereotypian siitä, että aasialaiset ovat ahkeria. Tällöin nimenomaan ahkeruus on se ohjaava tekijä, joka saa heidät tekemään ylitöitä. Erityisesti silloin kun informaatioissa on tulkinnanvaraa, kuten silloin kun emme tunne ihmistä, täytämme tulkinnanvaraiset aukot stereotypioiden mukaisilla uskomuksilla (Kunda & Sherman-Williams, 1993). Kohdatessamme taas aasialaisen, jota emme tunne, olemme siis aikaisempaan verrattuna yhä alttiimpia turvautumaan tähän toiston muodostamaan stereotypiaan ahkeruudesta – riippumatta siitä, onko kyseinen aasialainen oikeasti ahkera vai ei.

Tulkinnanvaraisuus johtaa myös ns. hiljaisiin päätelmiin, joissa uusi tieto muokataan stereotypiaan sopivaksi (Dunning & Sherman, 1997). Dunningin ja Shermanin (1997) tutkimuksessa osallistujat lukivat lauseita, joiden sisältöä he myöhemmin tulkitsivat. Lauseet ”Hän ei voinut peittää tunteitaan näyttelijää kohtaan” ja ”Hän ei voinut peittää tunteitaan rikollista kohtaan” saivat tutkittavilta täysin erilaiset tulkinnat siitä, millaisia tunteita tarinan henkilö yritti peitellä. Tutkittavien stereotyyppiset käsitykset näyttelijöistä ihailtavina ja rikollisista paheksuttavina siis ikään kuin täyttivät aukot informaatioissa, jotta sitä olisi nopea ja helppo tulkita ja tarina olisi mahdollisimman tarkasti ennustettavissa.

Stereotyyppien kumoaminen on hankalaa. Ne ovat usean toiston ja onnistuneeksi koetun luokittelun jälkeen niin vahvoja tiedostamattomia assosiaatioita, että uusi tieto tai kokemus ei välttämättä riitä kumoamaan niitä (White & White, 2006). Stereotypian kumoamiseen vaaditaan myös enemmän

tietoa kuin sen vahvistamiseen (Biernat & Fuegen, 2001; Biernat & Ma, 2005). Laiska aasialainen onkin näin ollen ennemminkin poikkeus sääntöön kuin todiste väärästä stereotypiasta. Sen sijaan jokainen ahkera aasialainen on todiste stereotypian todenmukaisuudesta. Yksi syy stereotyyppien kumoamisen vaikeudelle on myös se, että tulkitsemme poikkeavan informaation ns. ulkoisten tekijöiden syyksi (Swim & Sanna, 1996). Jos siis näemme aasialaisen, joka laiskottelee, sen on tulkintamme mukaan johduttava siitä, että hän on kipeä tai väsynyt (itsestä johtumaton ulkoinen tekijä), eikä siitä, että hän olisi laiska (sisäinen piirre). Ulkoiset tekijät ovat muuttuvia ja tilannesidonnaisia, eivätkä uhkaa stereotyyppiamme sisäisistä piirteistä, kuten aasialaisen ahkeruudesta, joten niihin on helppo turvautua.

1.2. Sukupuolistereotyyppiat

Sukupuolistereotyyppiat ovat muiden stereotyyppien tavoin kokemuksista ja havainnoista muodostuvia käsityksiä eri ihmisryhmistä, tässä tapauksessa tietyn sukupuolen edustajista, ja niistä sosiaalisista rooleista, joita naisilla tai miehillä on ja tulisi olla. Länsimaalaisissa sukupuolistereotyyppioissa naiset ovat esimerkiksi mukavia, empaattisia, tunteellisia ja helliä, kun taas miehet ovat itsenäisiä, päättäväisiä, dominoivia ja aggressiivisia (Biernat & Ma, 2005; Heilman, 2001). Sukupuolistereotyyppiat muodostuvat ensimmäisten stereotyyppien joukossa jo varhain lapsuudessa, ja ne ovat monien muiden stereotyyppien tavoin aikuisuuteen mennessä suureksi osaksi tiedostamattomia, nopeita ja automaattisia (Rudman, Glick, & Phelan, 2007). Ne ovat niin automaattisia, että jopa tasa-arvoa edistävien ihmisten on havaittu noudattavan sukupuolistereotyyppistä ajattelutapaa tiedostamattomalla tasolla (Rudman ym., 2007).

Naisten ja miesten erilaiset sukupuoliroolit ovat osaksi biologisten taipumusten aikaansaamia, mutta myös kulttuurin ja stereotyyppien vahvistamia (Eagly & Wood, 2010). Tämä tarkoittaa sitä, että nainen on esimerkiksi miestä biologisesti taipuvaisempi olemaan hoivaava lastaan kohtaan. Samalla kun teemme havainnon hoivaavasta naisesta ja huomaamme, että hän on hyvä hoitamaan lastaan, muodostamme stereotypian siitä, että hyvään lasten hoivaamiseen tarvitaan sellaisia piirteitä, joita naisilla on. Kuten aikaisemmin mainittiin, stereotyyppiin sisältyy myös oletus siitä, millainen kyseisen ihmisryhmän edustajan pitäisi olla. Näin ollen edellisen stereotypian mukana syntyy vähitellen käsitys siitä, että naisten myös pitäisi olla hoivaavia. Samalla naisten ja miesten stereotyyppiin piirteisiin liittyy myös käsitys siitä, että miehiltä puuttuu naiselliset piirteet ja naisilta miehiset piirteet, sillä ne mielletään ikään kuin toistensa vastakohdiksi (Heilman, 2001). Olemme tehneet kokemuksemme myötä siis päätelmän ja muodostaneet uskomuksen, että erityisesti naiset ovat ja heidän tulisi olla hoivaavia, ja että lasten hoivaamiseen tarvitaan naisellisia piirteitä. Niinpä mies, jolla on stereotyyppisesti miehisä piirteitä, ei voisi onnistua lasten hoivaamisessa yhtä hyvin kuin nainen.

Biologia ei ole ainoa sukupuolirooleja ohjaava tekijä. Myös yhteisön uskomukset, stereotypiat ja niistä syntynyt sosiaalinen paine omaksua sellaiset piirteet ja mielenkiinnon kohteet, joita naisella tai miehellä pitäisi olla, ohjaavat naiset ja miehet erilaisiin sukupuolirooleihin (Ceci, Williams, & Barnett, 2009; Heilman, 2001). Samalla myös se, että naiset ja miehet havaitaan erilaisissa sosiaalisissa rooleissa, vahvistaa sukupuolistereotypioita (Eagly & Steffen, 1984). Yhteiskunnan sukupuoliroolit ovat siis itseään vahvistava kehä: yhteisön stereotyyppiset uskomukset luovat sosiaalista painetta noudattaa yhteiskunnan sukupuolirooleja, ja samalla naisten ja miesten biologisten taipumusten mukainen käyttäytyminen vahvistaa stereotyyppisiä uskomuksia siitä, että naiselliset piirteet sopivat paremmin yhteen rooliin ja miehiset piirteet toiseen rooliin.

1.3. Ammatilliset sukupuolistereotypiat

Ammatilliset sukupuolistereotypiat ovat uskomuksia siitä, että miehet ja naiset ovat sukupuolen stereotyyppisten piirteiden perusteella paremmin soveltuvia tiettyihin ammatteihin (White & White, 2006). Ne ovat uskomuksia siitä, että tietyssä ammatissa menestyminen vaatii stereotyyppisesti naisellisia tai miehisiä piirteitä. Ammatit voidaankin määritellä kahden ääripään välille maskuliiniseksi ”miesten ammateiksi” tai feminiiniseksi ”naisten ammateiksi” joko ammatin sukupuolijakauman perusteella tai sillä perusteella, kuinka paljon ammatissa menestymiseen liitettävistä piirteistä liitetään myös tiettyyn sukupuoleen (Glick, 1991; Shinar, 1975). Kuitenkin jopa ammatit, joiden sukupuolijakauma on tasainen, arvioidaan usein työssä menestymiseen vaadittavilta piirteiltään aina joko feminiiniksi tai maskuliiniseksi, muttei koskaan täysin sukupuolineutraaleiksi (Glick, 1991). Tämä viittaa siihen, että ammatilliset sukupuolistereotypiat ohjaavat mieltämään ammatit automaattisesti joko miesten tai naisten ammateiksi riippumatta siitä tiedosta, että ammatin sukupuolijakauma on tasainen.

Ammatillisten sukupuolistereotyyppien vaikutus näyttäytyy monin tavoin ja tuo haasteita varsinkin niille, jotka pyrkivät tai jo ovat sukupuolistereotyyppisesti yhteensopimattomissa ammateissa. Ensinnäkin työntekijän palkkaus perustellaan muokkaamalla työn kriteerit sopimaan tietyille, stereotyyppiselle hakijalle sen sijaan, että jokaista työnhakijaa verrattaisiin työn kriteereihin. Uhlmannin ja Cohenin (2005) tutkimuksessa tutkittavien piti valita mies- ja naishakijasta toinen, joka sopisi paremmin poliisipäällikön ammattiin. Tutkittavat painottivat koulutusta tärkeänä tekijänä poliisipäällikön ammatissa menestymiseksi silloin, kun miestyönhakija oli koulutettu ja naistryönhakijalla oli ns. maalaisjärkeä ja nokkeluutta (engl. *streetwise*). Kuitenkin tilanteessa, jossa naistryönhakija olikin koulutettu ja miestyönhakija oli kouluttamaton mutta nokkela, tutkittavat arvioivat, että maalaisjärki ja nokkeluus olivat koulutusta tärkeämpiä tekijöitä poliisipäällikön ammatissa. Ammatin kriteerit siis muuttuivat so-

pimaan mieshakijan piirteitä, sillä poliisipäällikkö on stereotyyppisesti miehinen ammatti. Stereotypiat vaikuttavat tiedostamattomasti, implisiittisesti ihmisten valintoihin, vaikka ne perusteltaisiinkin tiedostetusti, eksplisiittisesti toisin.

Toiseksi ammatillisilla sukupuolistereotyypioilla on yhteys onnistumisten ja epäonnistumisten syiden selittämiseen. Työssä onnistuminen selitetään kyvykkyytenä, eli sisäisenä, pysyvänä piirteenä silloin, kun naiset ovat hyviä feminiinisissä tehtävissä ja miehet maskuliinisissa tehtävissä (Reyna, 2000; Swim & Sanna, 1996), sillä se tukee stereotyyppiamme siitä millaisia naiset tai miehet ovat. Samoin epäonnistuminen sukupuolen kanssa yhteensopimattomassa tehtävässä selitetään pysyvillä piirteillä, kuten alhaisella älykkyydellä. Sen sijaan naisten hyvä suoriutuminen maskuliinisissa tehtävissä tai epäonnistuminen feminiinisissä tehtävissä selitetään ulkoisilla tekijöillä, kuten panostuksella tehtävään onnistuessa tai huonolla onnella epäonnistuessa (Reyna, 2000; Swim & Sanna, 1996). Toisin sanoen nainen onnistuu maskuliinisessa tehtävässä, koska hän ponnistelee ja tekee parhaansa, mutta mies onnistuu maskuliinisessa tehtävässä, koska hän on mies. Samalla työntekijä, jonka epäonnistumisen uskotaan johtuvan ulkoisista tekijöistä, saa enemmän tukea ja kannustusta jatkaa yrittämistä kuin henkilö, jonka epäonnistuminen selitetään pysyvillä piirteillä (Reyna, 2000). Niinpä naisia myös kannustetaan enemmän, jos he ovat stereotyyppioita vastaavassa ”naisten ammateissa” ja miehiä, jos he ovat ”miesten ammateissa”.

Kolmanneksi muuttuvien vaatimusten mallin (engl. *shifting standards model*) mukaan naiset ja miehet myös arvioidaan erilaisten vaatimusten perusteella (Biernat & Fiegen, 2001). Subjektiiivisesti arvioituna mies tai nainen voi saada esimerkiksi arvion ”erittäin pätevä työhön”, mutta tämä arvio tarkoittaa usein todellisuudessa esimerkiksi miesvaltaisella alalla työskentelevälle naiselle arviota ”erittäin pätevä työhön, naiseksi” (Biernat, 2003; Uhlmann & Cohen, 2005). Tämä johtaa tilanteeseen, jossa naisen on helppo päästä miehen ammattiin tai miehen naisen ammattiin, sillä häneltä vaaditaan aluksi vähemmän. Toisaalta samaan aikaan hänen on vaikea edetä ammatissa, sillä hänen onnistumisensa selitetään ympäristötekijöillä, kuten hyvällä onnella, ja epäonnistumiset sisäisillä piirteillä, kuten alhaisella hoivavietillä. Onhan stereotyyppin mukaisesti hoivaava nainen varmempi valinta hoiva-alalla, sillä hoivaavan naisen työsuoriutumisen pysyvyyteen voi varmemmin luottaa kuin ”parhaansa tekevän” tai ”ponnistelevan” miehen työsuoriutumiseen.

Lopuksi ammatillisesta stereotyyppiasta poikkeava rooli ammatissa voi johtaa jopa sabotasiin, paheksuntaan ja hyljeksintään työyhteisössä (Heilman, 2001; Rudman & Fairchild, 2004). Sukupuoleen stereotyyppisesti yhteensopimattomat piirteet herättävät pysyvää luottamattomuutta työpanokseen ja menestykseen, mikä johtaa huonompiin mahdollisuuksiin edetä työssä (Reyna, 2000). *Lack of fit* -malli

kuvaa tilannetta, jossa stereotyyppiset taidot ja attribuutit eivät sovi yhteen työn ja hakijan välillä, jolloin arvioija olettaa työnhakijan epäonnistuvan tulevassa työssään (Heilman, 2001). Rudmanin ja Fairchildin (2004) tutkimuksessa ammatillisesta sukupuolistereotypiasta poikkeavat työntekijät joutuivat muita todennäköisemmin sabotaasin uhriksi, varsinkin jos kyseinen henkilö onnistui työssään. Tämä johti myös siihen, että stereotypian vastaiset työntekijät pelkäsivät mahdollista sabotaasia ja teeskentelivät vastaavansa stereotypiaa saadakseen työyhteisön hyväksynnän. Heilmanin (2001) tutkimuksessa saatiin samansuuntaisia tuloksia: mitä kauniimpi nainen oli, sitä vahvemmin hän rikkoi ammatillista sukupuolistereotypiaa stereotyyppisesti maskuliinisessa ammatissa ja näin ollen kohtasi voimakkaampaa vastustusta. Naisen siis onnistuessa ns. miehen ammatissa tai miehen onnistuessa naisen ammatissa, hän rikkoo stereotyyppistä oletusta siitä, millainen hänen pitäisi kyseisen sukupuolen edustajana olla ja saattaa siksi joutua kohtaamaan vastustusta roolirikkomuksesta.

1.4. Kieli ja stereotypiat

Myös kielellä saattaa olla osuutta stereotypioiden vahvistamisessa ja ylläpitämisessä. Whorfin esittämän *Linguistic relativity* -hypoteesin mukaan käyttämämme kieli vaikuttaa siihen, miten havainnoimme ja tulkitsemme maailmaa ja toimimme siinä (Whorf & Carroll, 1956). Vaikka teoria ei ole sen alkuperäisessä, käyttäytymistä selittävässä muodossa saanut juurikaan empiiristä tukea, kielellä ajatellaan kuitenkin olevan selvästi jonkinasteinen yhteys kognitioon. Aiheesta on tehty tutkimuksia erityisesti suvullisilla kielillä, joissa substantiiveilla on maskuliininen, feminiininen ja joissain tapauksissa myös neutraali suku. Suvullisten kielten puhujilla saattaa olla alttius yhdistää sana ja sen suku sitä vastaavan sukupuolen stereotyyppisiin piirteisiin. Esimerkiksi Boroditskyn, Schmidtin ja Phillipsin (2003) tutkimuksessa saksalaiset kuvasivat saksan kielessä maskuliinista sanaa ”avain”, maskuliinisemmilla adjektiiveilla kuin espanjankieliset tutkittavat, jotka kuvasivat avainta espanjaksi. Tutkijat selittivät tulosta sillä, että espanjan kielessä feminiinisukuinen sana avain mielletään feminiinisemmäksi esineeksi, koska käytetty kieli vaikuttaa assosiaatioihimme asioista ja esineistä. Toisaalta tutkimuksessa, jossa saksankielisille tutkittaville esitettiin sanoja ja heidän piti mahdollisimman nopeasti tunnistaa sanan suku, tunnistus oli nopeampaa vain tilanteissa, joissa sanojen edustamilla asioilla oli mahdollinen biologinen sukupuoli (Bender, Beller, & Klauer, 2011). Toisin sanoen esineiden ja asioiden (esim. silta) kielellisen suvun tunnistaminen oli hitaampaa kuin biologisesti sukupuolittuneiden, eläviä asioita kuvaavien sanojen suvun tunnistaminen (esim. koira). Sanan suku oli siis vain kieliopillista informaatiota elottomia asioita kuvaavien sanojen tapauksessa.

Sukupuolittuneen kielen tutkimuksissa on havaittu, että ammattinimikkeet assosioidaan nopeas-

ti tiettyyn sukupuoleen (Banaji & Hardin, 1996; Cacciari & Padovani, 2007; Oakhill, Granham, & Reynolds, 2005). Banaji ja Hardin (1996) toteuttivat ns. alustusmuistin (engl. *memory priming*) tutkimuksen, jossa tutkittavat reagoivat alustussanojen jälkeen pronomineihin. Alustussanat (engl. *prime words*) ilmestyivät ruudulle joko niin nopeasti, etteivät tutkittavat ehtineet tietoisesti prosessoimaan näkemäänsä sanaa, tai hitaammin, niin että tutkittavat ehtivät lukemaan ja prosessoimaan sanan. Alustussanoina oli kolme erilaista ryhmää: neutraaleja sanoja, stereotyyppiseltä assosiaatioiltaan sukupuolen sisältäviä sanoja (esim. *nurse*), sekä merkitykseltään tai kieliasultaan sukupuolen sisältäviä sanoja (esim. *mother* tai *chairwoman*).

Banajin ja Hardinin (1996) tutkimuksen ensimmäisessä osassa tutkittavien tehtävänä oli mahdollisimman nopeasti päättää kumpaan sukupuoleen alustussanan jälkeen ruudulle ilmestynyt hänpronomini (*he / she*) viittasi. Tutkittavien reaktioajat olivat nopeampia tehtävissä, joissa esitetty sana ja sen jälkeen ruudulle ilmestynyt pronomini viittasivat samaan sukupuoleen kuin tehtävissä, joissa alustussana oli neutraali tai viittasi eri sukupuoleen kuin sitä seurannut pronomini. Tutkittavien reaktioajat olivat siis nopeimpia sukupuoliassosiaatioilta yhteensopivissa tilanteissa, joissa esimerkiksi *nurse*, *mother* tai *chairwoman* -sanojen jälkeen esitettiin *she*-pronomini (tai mieheen viittaavien sanojen jälkeen *he*-pronomini). Tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisin tulos Banajin ja Hardinin (1996) tutkimuksessa oli kuitenkin se, että merkitykseltään tai kielelliseltä sisällöltään sukupuolittuneet sanat yhdistettiin nopeammin persoonapronomineihin kuin stereotyyppiseltä assosiaatioiltaan sukupuolittuneet sanat. Toisin sanoen esimerkiksi sanojen *mother* tai *chairwoman* jälkeen *she*-pronomini tunnistettiin nopeammin kuin sanan *nurse* jälkeen. Sanat, jotka sisälsivät kieliasussaan mieheen viittaavan *man*-sanan (esim. *chairman*, *mankind*) tai naiseen viittavan *woman*-sanan (esim. *chairwoman*), johtivat siis muita tilanteita nopeampaan sukupuolen kanssa yhteensopivan persoonapronominin tunnistukseen. Tämän lisäksi mieheen viittaava *he*-pronomini tunnistettiin *she*-pronominia nopeammin neutraalien sanojenkin (esim. *chairperson*) esittämisen jälkeen.

Tutkimuksen toisessa osassa tutkijat pyrkivät toistamaan tuloksen tehtävässä, joka ei vaatinut pronomien luokittelua sukupuolen mukaan (Banaji & Hardin, 1996). Tutkittavien tehtävänä oli alustussanan jälkeen päättää, oliko seuraavaksi ruudulle ilmestynyt sana persoonapronomini vai ei. Neutraaleina sanoina persoonapronominien rinnalla käytettiin sanoja kuten *do* tai *all*. Tutkimustulos tuki ensimmäisen tutkimuksen tuloksia siinä, että kieliasultaan tai merkitykseltään sukupuoleen viittaavan alustussanan (esim. *chairwoman*) ja sen kanssa yhdenmukaisen persoonapronominin (*she*) jälkeen vastaus kysymykseen ”onko sana persoonapronomini vai ei?” nopeutui. Pelkästään stereotyyppiseltä assosiaatioiltaan sukupuolittuneiden sanojen jälkeen, kuten *nurse*, persoonapronomineihin ei kuitenkaan

reagoitu neutraaleja sanoja nopeammin. Banajin ja Hardinin (1996) tutkimustulokset viittaavat siihen, että ammattinimikkeillä on tiedostamattomasti koettu sukupuolittuneisuus, ja se saattaa ainakin joissain tilanteissa aktivoitua neutraalista kieliasusta huolimatta, mutta kuitenkin aina nopeammin sanan kieliasun ollessa sukupuolittunut.

Samasta aiheesta on tehty myös uudempiä tutkimuksia, jotka ovat pyrkineet toistamaan Banajin ja Hardinin (1996) tutkimustulokset. Cacciarin ja Padovanin (2007) samankaltaisessa alustusmuistutkimuksessa stereotypiat aktivoituivat vain, kun tutkittavilla oli aikaa prosessoida sanat tietoisesti. He löysivät kuitenkin toisen mielenkiintoisen tuloksen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa alustussana oli stereotyyppisesti naisellinen ammatti (esim. opettaja), seuraava mieheen viittaava persoonapronomini tunnistettiin neutraalia kontrollitilannetta hitaammin. Kuitenkin tilanteessa, jossa mieheen viittaavan ammattisanan (esim. insinööri) jälkeen piti tunnistaa naiseen viittaava persoonapronomini, tunnistus oli yhtä nopeaa kuin neutraalissa tilanteessa. Toisin sanoen nainen pystyttiin yhdistämään nopeammin ns. miehen ammattiin kuin mies naisen ammattiin. Cacciari ja Padovani (2007) pohtivat, että tulos saattaa johtua naistyöntekijöiden lukumäärän kasvamisesta miesten ammateissa, kun samaan aikaan miehiä on vielä suhteessa vähemmän naisten ammateissa.

Vastoin Cacciarin ja Padovanin (2007) tuloksia, Müllerin ja Rothermundin (2014) tutkimuksessa alustusmuistivaikutus tuli ilmi vain tilanteissa, joissa alustussanat ja ärsykesanat esitettiin todella lyhyellä viiveellä toisistaan ja ilman tietoista prosessointia. Heidän saksankielinen tutkimus pyrki toistamaan Banajin ja Hardinin (1996) tutkimuksen molempien osien tutkimustulokset, mutta onnistui siinä vain tutkimuksen ensimmäisessä osassa (Müller & Rothermund, 2014). Tutkijat huomauttivat, että Banajin ja Hardinin (1996) toisen tutkimuksen alkuperäisten tulosten efektikoot olivat todella pieniä ja liittyivät nimenomaan sanaryhmään, joka sisälsi sekä merkitykseltään että kieliasultaan sukupuolen sisältäviä sanoja (Müller & Rothermund, 2014). Banajin ja Hardinin (1996) tilastollisesti merkitsevä tulos saattoi hyvinkin johtua ennemminkin merkityksen sisältävien sanojen (esim. *mother*) kuin sanan kieliasun (esim. *chairwoman*) voimakkaasta assosiaatiosta sukupuoleen.

Myös Oakhill ym. (2005) kritisoivat Müllerin ja Rothermundin (2014) tavoin Banajin ja Hardinin (1996) tutkimusasetelmaa siitä että, merkitykseltään yksiselitteisesti sukupuolen sisältävät sanat (esim. *mother*) eivät voi olla sukupuolittavia tai kertoa mitään stereotypioista, sillä sukupuoli sisältyy sanan määritelmään (Oakhill ym. 2005). Toisin sanoen, koska äiti ei voi missään tilanteessa olla muu kuin nainen eikä se voi viitata mieheen, se ei välitä stereotypiaa äideistä naisina samalla tavalla kuin esimerkiksi palomies välittää stereotypiaa miehistä kyseisen ammatin edustajina. Niinpä Oakhill ja kumppanit (2005) kehittivät hieman erilaisen tutkimusasetelman: tutkittavien tuli päättää, voisiko kaksi

ruudulla esitettyä sanaa viitata samaan henkilöön, esimerkiksi lääkäri ja sisko. Oakhillin ym. (2005) tutkimus tuki Banajin ja Hardinin (1996) tutkimustuloksia: tutkittavien reaktioaika ja vastauksarkkuus kärsivät tilanteissa, joissa sanapari oli stereotyyppisesti yhteensopimaton. Esimerkiksi sanat insinööri ja äiti liitettiin hitaammin toisiinsa kuin sanat insinööri ja isä.

Yllättäen Oakhillin ym. (2005) tutkimus kuitenkin osoitti, että neutraalit sanat yhdistettiin yhtä nopeasti sekä maskuliinisiin että feminiinisiin sanoihin kuin stereotyyppiset sanat yhdistettiin sukupuolen kanssa yhteensopiviin sanoihin. Reaktioaikojen hidastumista ilmeni siis ainoastaan silloin, kun stereotyyppiset sanat eivät olleet yhteensopivia sukupuolen kanssa. Kaikki tulokset toistuivat, vaikka sanojen esittämisjärjestystä ja esittämisaikaa vaihdeltiin. Oakhill ym. (2005) perustelivat reaktioaikojen hidastumista sukupuoliassosiaation kanssa yhteensopimattomassa tilanteessa sillä, että informaatio sukupuolesta assosioidaan ammatin representaatioon heti, kun ammattinimike luetaan, ja sitä on vaikea estää kehotuksista huolimatta. Toisaalta se, että neutraaleiden ja sukupuolittuneiden sanojen vastausajoissa ei ollut eroa, saattaa selittyä sillä, että neutraaleiden sanojen tapauksessa sukupuoleen viittaavat vaihtoehdot eivät aiheuta sellaista stereotyyppioista johtuvaa hidastumista, jota esiintyy sukupuolen kanssa yhteensopimattomissa tilanteissa. Stereotyyppisesti yhteensopivissa tilanteissa olisi kuitenkin voinut olettaa olevan vahvasta assosiaatioyhteydestä johtuvaa nopeutumista neutraaliin tilanteeseen verrattuna. On mahdollista, että tutkimusasetelman läpinäkyvyys saattoi johtaa tutkittavan tarkkailemaan stereotyyppisiä ammattinimikkeitä hieman pidempään, eikä neutraaleiden sanaparien reaktioaikoihin löytynyt siksi eroa. Tulos oli joka tapauksessa odottamaton ja Oakhillin ym. (2005) mukaan vastoin aikaisempaa kirjallisuutta ja teoriaa.

Myös Khan ja Daneman (2011) tekivät tutkimuksen, jossa käytettiin englannin kielen pronomineja. Heidän tavoitteenaan oli tutkia silmänliikkeitä ja lukunopeutta, sillä sanat, joiden välillä on vahva assosiaatioyhteys, prosessoidaan ja luetaan nopeammin (Khan & Daneman, 2011). Tutkimustulokset osoittivat, että nuoret, noin 18-vuotiaat tutkittavat, lukivat sukupuolineutraalin ammattinimikkeen (esim. *chairperson*) jälkeen yhtä sujuvasti *he* ja *she* -pronominiä viittaukset, kun taas vanhemmat, noin 70-vuotiaat tutkittavat lukivat *he*-pronominiä viittaukset *she*-pronominiä viittauksia nopeammin. Tutkijat esittivät, että sukupuolineutraaliin sanaan liittyvä sukupuolistereotyyppiä on vanhempiin tutkittaviin verrattuna pienempi erityisesti nuorilla, jotka ovat kasvaneet kielen sukupuolittuneisuutta vähentämään pyrkivässä yhteiskunnassa. Sen sijaan miessukupuoleen viittaavan *man*-päätteisen ammattinimikkeen jälkeen (esim. *chairman*) lukeminen oli nopeampaa molemmissa ikäryhmissä silloin, kun ammattiin viitattiin *he*-pronominiä. Khan ja Daneman (2011) perustelivat tutkimustulosta sillä, että *man*-sana herätti kieliasunsa vuoksi nuorissakin tutkittavissa mielikuvan ammatinedustajasta miehenä.

Lassonde ja O'Brien (2013) saivat Khanin ja Danemanin (2011) tutkimuksen kanssa osittain samansuuntaisia tuloksia. Heidän tutkimuksessa tutkittavien lukunopeus kärsi tekstissä, jossa *fireman* sekä sukupuolineutraali *firefighter* -sanoihin viitattiin myöhemmin *she* -naispronominilla. Tutkittavien mukaan sama ilmiö tuli kuitenkin esiin sekä *man*-loppuisessa, että sukupuolineutraalissa sanassa sillä molemmat aktivoivat mielikuvan miehestä ammatinedustajana. Sukupuolineutraalin ammattinimikkeen voidaan siis olettaa sisältävän sukupuolistereotypian ammatista miesten tai naisten ammattina erityisesti silloin, kun ammatti on vahvasti mies- tai naisvoittoinen. Ammattinimikkeen muuttaminen sukupuolineutraaliksi ei ainakaan Lassonden ja O'Brienin (2013) mukaan riitä erottamaan ammatillista sukupuolistereotypiaa ammatin herättämästä mielikuvasta miesten tai naisten ammattina. Stereotypia miehestä herää, oli sana sitten palomies tai pelastaja, sillä stereotypia miehestä ammatinedustajana aktivoituu riippumatta ammattinimikkeen kieliasusta. Sukupuolineutraaleista ja sukupuolittavista ammattinimikkeistä on siis tehty jonkin verran tutkimusta, mutta tutkimustulokset ovat olleet tähän mennessä ristiriitaisia.

Suomen kielessä ei sinänsä ole kieliopillista sukupuolittuneisuutta, mutta ammattinimikkeillä kuten esimies tai lentoemäntä on selvä sukupuoleen viittaava kieliasu. Esimerkiksi maamme toiseksi suurin sanomalehti Aamulehti on viimeisen vuoden aikana nostanut sukupuolineutraalin kielen puheenaiheeksi vaihtamalla lehdessä käytettävät ammattinimikkeet sukupuolineutraaleiksi: mm. palomies korvattiin pelastajalla, esimies lähijohtajalla ja nais- tai miesurheilija yksinkertaisesti urheilijalla (Kurki & Tuulensuu, 2018). Aamulehti perusteli vaihdon sillä, että sukupuolineutraaleiden ammattinimikkeiden käyttö edistää tasa-arvoa ja ammatteihin hakeutumista vähentämällä stereotypioita miesten ja naisten ammateista. Suomen kielen ammattinimikkeiden ja sukupuolten välisistä assosiaatioyhteyksistä ei ole kuitenkaan tätä ennen tehty tutkimusta.

1.5. Implicit Association Test

Tiedostamattomia asenteita on tutkittu aikaisemmissa tutkimuksissa erityisesti Greenwaldin, McGheen ja Schwartzin (1998) kehittämällä *Implicit Association Test* (IAT) -menetelmällä. Usein tutkimuksen kohteena on ollut tiedostamattomat asenteet eri ihmisryhmiä, kuten tummaihoisia kohtaan, ja tulosten vertaaminen itseraportoituihin, tiedostettuihin asenteisiin (esim. Greenwald ym., 1998; McConnel & Leibold, 2001; Rudman & Ashmore, 2007). IAT:ta on tämän lisäksi käytetty myös ennenkin silloin, kun on haluttu selvittää sukupuolen ja ammatin välisiä assosiaatioita ja stereotypioita. Esimerkiksi White ja White (2006) tutkivat erilaisten ammattien implisiittisiä sukupuolistereotypioita ja vertasivat niitä eksplisiittisiin asenteisiin. Vahvimmat sukupuolistereotypiat olivat yhdensuuntaisia sekä implisiit-

tisesti että eksplisiittisesti, mutta sen sijaan esimerkiksi kirjanpitäjän ammatti assosioitiin tiedostamattomalla tasolla miessukupuoleen, vaikka sitä pidettiin neutraalina ammattina ja sen sukupuolijakauma Amerikassa on jopa naisvoittoinen (White & White, 2006). Tulos viittaa siihen, että vuosikymmenten takainen stereotypia kirjanpitäjästä miesten ammattina on voimakkaampi kuin eksplisiittinen tieto ammatin tasoittuneesta ja jopa naisvaltaisesta sukupuolijakaumasta.

Implicit Association Test perustuu ajatukseen, että kahden käsitteen välinen vahva assosiaatio nopeuttaa ja helpottaa kognitiivista toimintaa ja siten suoriutumista nopeutta vaativissa tehtävissä (Greenwald ym., 1998). IAT on reaktioaikoihin perustuva tietokonetehtävä, jossa tutkittavan tulee lajitella sanoja ja/tai kuvia erilaisiin luokkiin. Jos haluttaisiin esimerkiksi tutkia, onko tutkittavan assosiaatioyhteys miellyttävän ja suomalaisen välillä suurempi kuin ruotsalaisen ja miellyttävän välillä, IAT:n luokat olisivat suomalainen–ruotsalainen ja miellyttävä–epämiellyttävä. Toinen luokista olisi siis mielenkiinnon kohteena oleva kohdeluokka, joka saisi kaksi arvoa: suomalainen, ruotsalainen. Toinen olisi taas ominaisuutta kuvaava attribuutiluokka (miellyttävä, epämiellyttävä), jonka assosiaatioyhteyttä kohdeluokan arvoihin halutaan tutkia. Kohdeluokan ja attribuutiluokan välisen assosiaation ollessa vahva, kognitiivinen toiminta helpottuu ja nopeutuu tehtävissä, jotka ovat yhdenmukaisia tämän assosiaation kanssa. Esimerkiksi syntyperältään suomalaistaustainen tutkittava saattaisi pystyä siten lajittelemaan suomalaisia nimiä ”suomalainen”-kohdeluokan alle ja miellyttäviä sanoja (esim. rakkaus) ”miellyttävä”-attribuutiluokan alle nopeammin silloin, kun suomalainen ja miellyttävä jakavat saman vastausnäppäimen kuin silloin, kun luokat ruotsalainen ja miellyttävä jakavat vastausnäppäimen. Tämä viittaisi siihen, että tutkittavan implisiittinen assosiaatio suomalaisen ja miellyttävän välillä on voimakkaampi kuin ruotsalaisen ja miellyttävän välillä, eli tutkittava assosioi suomalaiset voimakkaammin miellyttävimmiksi kuin ruotsalaiset.

Implicit Association Test on saanut paljon kritiikkiä, mutta sen validiteettia tutkimusmenetelmänä tukee myös moni tutkimus. Esimerkiksi IAT:n teoriapohjaa on kritisoitu siitä, että kahden käsitteen liittäminen yhteen vastaukseen ei ole mielekäästä (Blanton, Jaccard, Gonzales, & Christie, 2006). Se olisi verrannollinen esimerkiksi kyselylomakkeeseen, jossa kysyttäisiin, kuinka samaa mieltä tutkittava on väitteen ”suomalaiset ovat miellyttäviä ja ruotsalaiset ovat epämiellyttäviä” kanssa. IAT:ta pitääkin tulkita harkiten. Nopeat reaktioajat IAT:ssa saattavat viitata Karpinskin ja Steinmanin (2006) kritiikin mukaan aiemmassa esimerkissä joko siihen, että (1) suomalaiset koetaan miellyttäväiksi (2) ruotsalaiset koetaan epämiellyttäväiksi (3) suomalaisia ei koeta epämiellyttäväiksi (4) ruotsalaisia ei koeta miellyttäväiksi. IAT:n luokkien valintaan ja tulosten tulkintaan täytyykin kiinnittää erityistä huomiota.

Vaikka IAT-menetelmän teoriapohjasta onkin väitelty jo pitkään, monet tutkimukset ovat osoit-

taneet erityisesti IAT:n tulosten ja käyttäytymisen välisen yhteyden (Greenwald, Nosek, & Sriram, 2006; Greenwald, Poehlman, Uhlmann, & Banaji, 2009). Aikaisemmissa tutkimuksissa IAT ennusti esimerkiksi stereotyyppien ohjaamaa epätasa-arvoista käyttäytymistä, kuten eksplisiittisesti raportoitua syrjivää kielenkäyttöä ja ekonomista syrjintää vähemmistöryhmiä kohtaan (Rudman & Ashmore, 2007), ahdistukseen liittyvää käyttäytymistä (Egloff & Schmukle, 2002) ja käyttäytymistä tummaihoisia kohtaan (McConnell & Leibold, 2001). Vaikka IAT:n teoriapohjan paikkansapitävyydestä ei olekaan päästy vielä yksimielisyyteen, menetelmä on kuitenkin noussut yhdeksi eniten käytetyimmistä implisiittisten asenteiden ja stereotyyppien testimenetelmistä. Sen kehittäjät ovat onnistuneet osoittamaan omissa tutkimuksissaan ja meta-analyyseissa suuria efektikokoja ja kykyä ennustaa assosiaatioiden ohjaamaa käyttäytymistä ryhmätasolla (Greenwald ym., 1998; Greenwald, Nosek, & Banaji, 2003; Greenwald ym., 2009). Yksi IAT:n vahvuuksista on myös se, että tietoisuus tutkimusmenetelmän tavoitteista ei vaikuta tuloksiin (esim. Egloff & Schmukle, 2002). Vaikka tutkittava siis tietäisi tai arvaisikin, että tutkimuksen tavoitteena on tutkia ammatillisia sukupuolistereotyyppioita, hän ei pystyisi väärentämään vastauksiaan. Vastausten väärentäminen vaatisi vastauksen vähäistä, muutamien kymmenien millisekuntien pituista hidastamista. Sitä suurempi hidastaminen tulkittaisiin liian hitaaksi vastaukseksi aineiston analysointivaiheessa ja poistettaisiin aineistosta. Vastausten tahallinen nopeuttaminen puolestaan johtaisi helposti virheisiin, ja liian nopeat vastaukset poistettaisiin taas aineistosta, vaikka ne olisivatkin menneet sattumalta oikein.

1.5. Tutkimusongelmat ja hypoteesit

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia, onko sanan sukupuolittuneisuudella yhteyttä sanan ja sukupuolen välisen tiedostamattoman assosiaation voimakkuuteen. Toisin sanoen onko sukupuolittavan ammattinimikkeen ja sukupuolen välinen assosiaatio voimakkaampi kuin saman ammattinimikkeen sukupuolineutraalin vastineen ja sukupuolen välinen assosiaatio? Tutkimusongelmaan vastaamiseksi tutkimukseen valittiin kaksi ns. tasa-ammattia eli ammattia, jossa naisten ja miesten sukupuolijakauma on 40–60 % välillä (Roiha, Rautiainen, & Rensujeff, 2015; Suomen lakimiesliitto, 2018). Ammattinimikkeet olivat ammattinimikepari lakimies–juristi, sekä näyttelijä. Lakimiehen ammatin tasaisesta sukupuolijakaumasta huolimatta sana *lakimies* on kuitenkin edelleen yleisessä käytössä. Lisäksi sen sukupuolineutraali vastine juristi on myös jo erittäin pitkään käytössä ollut yleinen sana. Näin ollen lakimies–juristi -ammattinimikeparin ajateltiin soveltuvan hyvin koetilanteeseen, jossa haluttiin selvittää erityisesti sanan osuutta sukupuoliassosiaation voimakkuudessa ammatin sukupuolijakaumasta riippumatta. Näyttelijän ammatin voidaan puolestaan ajatella jakautuneen perinteisesti suhteellisen tasaisesti

miehiin ja naisiin, joten sen ei ajateltu vaikuttavan mahdollisen sukupuolivinouman löytymiseen.

Koetilanteessa selvitettiin tutkittavien reaktioaikaa mittaamalla, yhdistetäänkö sekä sukupuolittava ammattinimike lakimies että sen sukupuolineutraali vastine juristi tiedostamattomasti voimakkaammin toiseen, aikaisemman tutkimuksen perusteella miessukupuoleen (esim. White, Kruczek, Brown, & White, 1989). Lisäksi tutkimuksen kannalta kaikkein mielenkiintoisin kysymys oli, assosioidaanko ammattinimike lakimies sen sukupuolineutraalia vastinetta, juristia vahvemmin miessukupuoleen. Toisin sanoen, onko vastausajoissa ilmenevä vinouma pienempi silloin, kun kyseessä on sukupuolineutraali ammattinimike juristi kuin silloin, kun kyseessä on sukupuolittava ammattinimike lakimies? Hypoteesit olivat seuraavat:

1. Sekä ammattinimike lakimies että juristi assosioidaan voimakkaammin miessukupuoleen kuin nais-sukupuoleen.
2. Sukupuolineutraali ammattinimike juristi assosioidaan heikommin miessukupuoleen kuin sen su-kupuolittava vastine lakimies.

2. Tutkimuksen toteuttaminen

2.1. Tutkittavat

Yhteensä 151 henkilöä osallistui tammi-helmikuun 2019 aikana Tampereen yliopiston sähköpostilisto-
jen kautta lähetettyyn verkossa toteutettuun tutkimukseen. Näistä karsittiin tutkittavat, jotka raportoivat
itsellään neurologisen tai psykiatrisen sairauden ($n = 9$), äidinkielekseen muun kuin suomen ($n = 1$),
jotka eivät tehneet tutkimusta ohjeiden mukaisesti ($n = 2$), ja jotka eivät vastanneet taustatietokyselyyn
($n = 2$). Lisäksi alustavien analyysien perusteella yhden tutkittavan vastausaikojen keskiarvo poikkesi
yli 1,5 kvartiilivälin verran ko. ryhmän yläkvartiilista. Tämän perusteella se tulkittiin epätavalliseksi ja
tutkittavan vastaukset poistettiin otoksesta. Lopullisesta otoksesta ($n = 136$), 108 oli naisia, 27 miehiä
ja 1 tutkittava vastasi olevansa muunsukupuolinen. Tutkittavien iät vaihtelivat 18 ja 64 ikävuoden välil-
lä ($ka = 28, sd = 9.7$). Korkein suoritettu tai keskeneräinen koulutus jakautui seuraavasti: peruskoulu (0
%), toisen asteen koulutus, ammattikoulu tai lukio (3,7 %), alempi korkeakoulututkinto, kandidaatti tai
ammattikorkeakoulututkinto (55,1 %), ylempi korkeakoulututkinto, maisterin tutkinto (37,5 %), tohto-
ritutkinto tai erikoistumiskoulutus (3,7 %). Tampereen eettinen toimikunta antoi hyväksyvän lausunnon
tutkimuksen eettisyydestä.

2.2. Materiaalit

Tutkimuksessa oli kaksi eri luokitteluryhmää, joista ensimmäinen oli ammattinimike. Se sai kolme eri arvoa: lakimies, juristi ja näyttelijä. Puolelle tutkittavista esitettiin koe, jossa ammattisanat olivat lakimies ja näyttelijä, kun taas puolet tekivät kokeen, jossa ammattinimikkeet olivat juristi ja näyttelijä. Toisena luokitteluryhmänä oli sukupuoli: mies ja nainen. Luokitteluryhmien molempiin luokkiin valittiin 10 ärsykesanaa. Näin ollen ärsykesanoja oli yhteensä 40, ja ne on listattu taulukkoon 1. Sukupuoli- luokan ärsykesanoiksi valittiin miesten ja naisten etunimiä. Etunimiksi valittiin vuosina 1990–2000 syntyneille lapsille annettuja suosittuja poikien ja tyttöjen nimiä, sillä tutkimuskutsu lähetettiin Tampereen yliopiston sähköpostilistoille ja suurimman osan sähköpostin vastaanottajista arvioitiin syntyneen itse kyseisen vuosikymmenen aikana. Ammattinimikkeisiin liittyvät ärsykesanat valittiin antamalla korkeakouluopiskelijoista koostuvan pienryhmän assosioida ammattinimikkeisiin liittyviä sanoja ja valitsemalla niistä ne sanat, jotka oli helppo yhdistää yksiselitteisesti vain toiseen ammattiluokkaan.

TAULUKKO 1.

Käytetyt ärsykesanat luokittain

Luokka	Ärsykesanat
Lakimies / juristi	oikeus, testamentti, perinnönjako, käräjät, tuomioistuin, oikeudenkäynti, syyte, tuomio, säädös, laki
Näyttelijä	rooli, elokuva, repliikki, teatteri, kulissit, käsikirjoitus, rekvisiitta, vuorosana, esitys, televisio
Mies	Ville, Mikko, Antti, Joonas, Niko, Joni, Sami, Teemu, Alekski, Jesse
Nainen	Laura, Jenni, Heidi, Anna, Noora, Hanna, Johanna, Jenna, Roosa, Emilia

2.3. Menetelmät ja muuttujat

Tutkimuksessa käytetty Implicit Association Test ohjelmoitiin JavaScriptillä Tampereen yliopiston palvelimelle ja verkkosivun osoitelinkki liitettiin tutkimuskutsuun. Sähköpostitse lähetetyssä tutkimuskutsussa etsittiin osallistujia sanojen luokittelun tutkimukseen (liite 6.1.). Linkistä avautuvalla verkkosivulla kerrottiin tarkemmin tutkimuksen kulusta, kestosta, vapaaehtoisuudesta ja tutkimuksen tarkoituksesta tutkia sanojen luokittelua eri ryhmiin. Tutkimuksen tarkoitus tutkia lakimies ja juristi - ammattinimikkeiden assosiaation voimakkuutta mies- ja naissukupuoleen jätettiin vielä tässä vaiheessa mainitsematta. Nettisivulla kerrottiin, että tietokone tulisi opastamaan tutkittavia koko tutkimuksen

ajan. Jatkamalla seuraavaan vaiheeseen, tutkittavat antoivat suostumuksensa tutkimukselle. Tutkittavia pyydettiin käyttämään Safari, Mozilla Firefox tai Opera -selainta.

Seuraavassa vaiheessa tutkittavat saivat tutustua taulukkoon, johon oli listattu kaikki luokat ja niihin kuuluvat sanat. Tutkittaville esitetyissä ohjeissa kerrottiin, että heidän tehtävänänsä oli lajitella sanat oikeisiin luokkiin niin nopeasti kuin he pystyivät, mutta kuitenkin tekemättä virheitä. Ruudulla luki myös, että jokaisen osatehtävän aikana ohjeistus muuttuisi, ja tutkittavia pyydettiin olemaan tarkkana.

IAT koostui yhteensä seitsemästä osiosta. Verkkosivu oli ohjelmoitu tallentamaan tutkittavien reaktioajat testiosioissa 4 ja 7, kun taas loput osiot olivat harjoitusta (harjoitusosiot 1, 2 ja 3) tai pyrkivät poistamaan edellisten tehtävien aikaansaamaa oppimisvaikutusta (harjoitusosiot 5 ja 6). IAT:sta oli yhteensä neljä erilaista koeversiota, joista jokaiselle tutkittavalle esitettiin satunnaisesti yksi. Esimerkiksi versiossa 1, ennen ensimmäisen osion alkua, tutkittava sai ohjeen painaa E-näppäintä, jos sana kuului luokkaan *lakimies* ja I-näppäintä, jos sana kuului luokkaan *näyttelijä*. Harjoitusosion 1 alussa ruudun vasemmassa yläkulmassa luki *lakimies*, kun taas oikeassa yläkulmassa luki *näyttelijä*. Ruudun keskelle ilmestyi uusi ärsykesana 400 ms:n kuluttua edellisestä vastauspainalluksesta. Jos tutkittava teki virheen ja painoi esimerkiksi I-näppäintä lakimiesaiheiselle sanalle, ruudulle ilmestyi punainen X ja häntä kehoitettiin painamaan toista, tässä tapauksessa E-näppäintä jatkaaksensa. Uusi ärsykesana ilmestyi taas 400 ms:n kuluttua oikeasta vastuksesta. Jokainen kymmenestä lakimies- ja näyttelijäaiheisesta sanasta ilmestyi ruudulle kerran, satunnaisessa järjestyksessä.

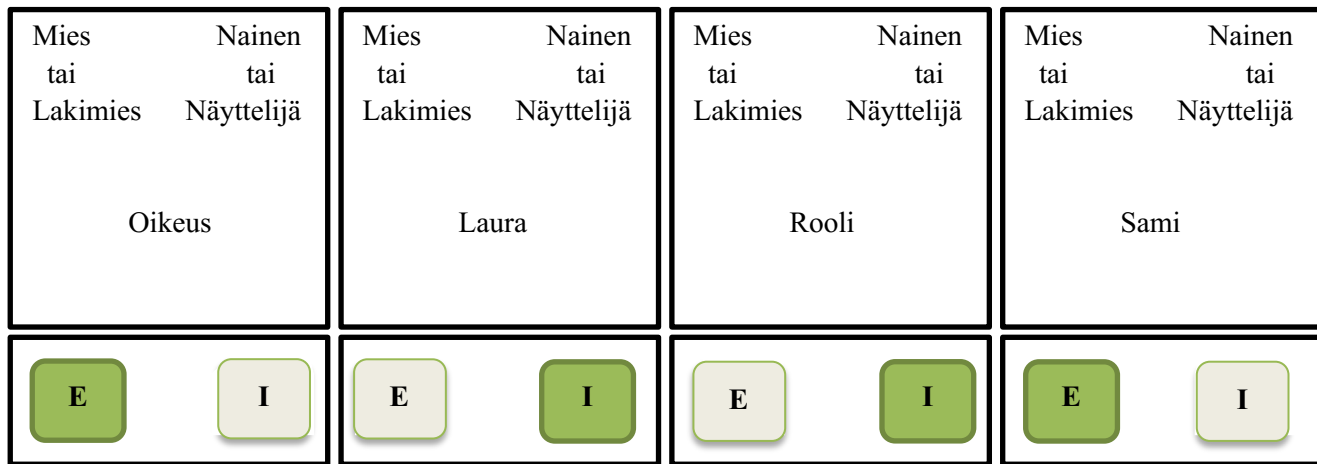
Ennen jokaista uutta osiota tutkittava sai ohjeet ja huomautuksen, jos luokkaryhmät olivat muuttuneet tai vaihtaneet paikkaa sivun ylälaudassa. Harjoitusosiossa 2 tutkittava luokitteli 20 nimeä joko vasemmalle miesluokkaan E-näppäimellä tai oikealle naisluokkaan I-näppäimellä. Harjoitusosiossa 3 puolestaan luokat yhdistyivät ja jakoivat siten vastausnäppäimen. Toisin sanoen *mies* ja *lakimies* lukivat molemmat ruudun vasemmassa yläkulmassa ja jakoivat saman vastausnäppäimen E, kun taas ruudun oikeassa yläkulmassa luki *nainen* ja *näyttelijä* ja ne jakoivat vastausnäppäimen I. Näin ollen, jos ärsykesana oli *rooli* tai *Hanna*, oikea vastaus kummassakin tapauksessa oli I-näppäin. Harjoitusosio 3 oli edelleen harjoitusta ja sisälsi 20 ärsykesanaa: viisi jokaisesta neljästä luokasta. Testiosio 4 puolestaan tallensi tutkittavien reaktioajat. Se oli täysin samanlainen kuin harjoitusosio 3, mutta tällä kertaa tutkittaville esitettiin kaikki 40 ärsykesanaa. Kuvassa 1 on esitetty, miltä IAT:n kulku näytti tietokone-ruudulla harjoitusosiossa 3 ja testiosiossa 4.

Viidennen ja kuudennen harjoitusosion tarkoitus oli vähentää aikaisempien osioiden luokkayhdistelmien oppimisvaikutusta ennen viimeisen testiosion esittämistä. Harjoitusosiossa 5 luokiteltiin taas

vain ammattiluokkia, mutta tällä kertaa luokat sijaitsivat eri puolilla ruutua: *näyttelijä* oli ruudun vasemmassa yläreunassa ja *lakimies* ruudun oikeassa yläreunassa. Harjoitusosioon 6 lisättiin taas mies- ja naisluokat, mutta paikkaa vaihtamatta, jolloin ruudun vasemmassa yläreunassa olikin nyt yhdistetyt luokat *näyttelijä* ja *mies* ja oikeassa yläreunassa *lakimies* ja *nainen*. Viimeinen eli seitsemäs testiosio, oli edellisen harjoitusosion kanssa täysin samanlainen, mutta tutkittavien reaktioajat tallennettiin.

KUVA 1

IAT-kokeen version 1 kulku tietokoneruudulla osioissa 3 ja 4. Ärsykesanat ilmestyivät ruudulle satunnaisessa järjestyksessä 400ms:n kuluttua edellisestä vastauksesta ja jatkuivat kunnes 20 ärsykesanaa testiosiossa 3 tai kaikki 40 ärsykesanaa testiosiossa 4 oli esitetty. Alapuolelle on merkitty hahmottamisen helpottamiseksi oikea vastausnäppäin vihreällä, mutta se ei näkynyt ruudulla kokeen aikana.

Viimeiseksi näytölle tuli teksti, jossa kiitettiin tutkittavia ja selitettiin tarkemmin, että tutkimuksessa tutkittiin todellisuudessa lakimies ja juristi -ammattinimikkeiden assosiaation voimakkuutta mies- ja naissukupuoleen. Loppuun lisättiin vielä uudestaan tutkimuksesta vastaavan yhteystiedot, jos tutkittava haluaisi esittää lisäkysymyksiä.

IAT:n koeversio määräytyi satunnaisesti tutkittavan aloittaessa kokeen. Aiemman esimerkin mukainen koeversio 1 oli esitysjärjestykseltään ns. kongruentti–inkongruentti (engl. *congruent–incongruent*) versio IAT-kokeesta. Siinä tutkittava luokitteli ärsykesanoja lakimies- ja näyttelijäluokkien alle niin, että testiosioissa 3 ja 4 esitettiin ensin yhdistetty luokka, jossa mies ja lakimies jakoivat vastausnäppäimen vasemmalla, eli ensin esitetty luokkayhdistelmä oli oletetun stereotypian kanssa yhdenmukainen, kongruentti. Tämän jälkeen ammattinimikeluokat vaihtoivat paikkaa ruudulla ja testiosioissa 6 ja 7 stereotypian vastainen, inkongruentti luokkayhdistelmä nainen ja lakimies jakoivat vastausnäppäimen oikealla. Versio 2 oli versioon 1 verrattuna täysin samanlainen kongruentti–

inkongruentti-versio, mutta ammattiluokan lakimies korvasi testin jokaisessa vaiheessa ammattiluokka juristi. Aikaisemman tutkimuksen mukaan sillä, esitetäänkö stereotypian kanssa yhteensopiva luokkayhdistelmä vai yhteensopimaton luokkayhdistelmä ensin, saattaa olla vaikutusta vastaajan reaktioaikoihin (Nosek, Greenwald, & Banaji, 2005). Tällaisen IAT:n luokkien esitysjärjestyksestä johtuvan vaikutuksen poistamiseksi tehtiin vielä kaksi versiota, joissa sukupuoliluokkien paikka oli päinvastainen koko tutkimuksen ajan versioihin 1 ja 2 verrattuna. Näin ollen inkongruentti–kongruentti-versiossa 3, osatesteissä 3 ja 4 esitettiin ensin lakimies–nainen-luokkayhdistelmä, kun taas osatesteissä 6 ja 7 lakimies–mies-luokkayhdistelmä. Inkongruentti–kongruentti-versio 4 oli taas versioon 3 verrattuna täysin samanlainen, mutta ammattinimikkeen lakimies, korvasi testin jokaisessa vaiheessa ammattinimike juristi. Taulukkoon 2 on koottu testiosioden tarkoitukset, esitettyjen ärsykesanojen määrä ja luokkien sijainti ruudulla IAT-versiossa 1. Versioiden 2–4 taulukot löytyvät liitteistä (Liite 6.2.).

TAULUKKO 2

IAT-version 1 testin osioiden tarkoitukset, luokkien esittämisjärjestys ja paikat ruudulla.

Osatesti	Tarkoitus	Ärsykesanojen lukumäärä	Ruudussa vasemmalla, E -vastausnäppäin	Ruudussa oikealla, I -vastausnäppäin
1	Harjoittelu	20	Lakimies	Näyttelijä
2	Harjoittelu	20	Mies	Nainen
3	Harjoittelu	20	Lakimies, mies	Näyttelijä, nainen
4	Testi	40	Lakimies, mies	Näyttelijä, nainen
5	Harjoittelu	20	Näyttelijä	Lakimies
6	Harjoittelu	40	Näyttelijä, mies	Lakimies, nainen
7	Testi	40	Näyttelijä, mies	Lakimies, nainen

2.4. Aineiston analysointi

Tässä tutkimuksessa saatu aineisto muokattiin Greenwaldin ym. (2003) ja Richetinin, Costantinin, Peruginin ja Schönbrodtin (2015) ohjeiden mukaisesti. Näiden kriteerien perusteella tutkittavan aineisto olisi poistettu, jos hänen vastauksistaan yli 20 % oli virheellisiä. Tällaisia vastauksia ei kuitenkaan ollut. Virheellisten vastausten tapauksessa reaktioaika laskettiin sinä aikavälinä, kun ärsykesana oli ensimmäisen kerran ilmestynyt ruudulle ja kunnes tutkittava painoi oikeaa vastausnäppäintä punaisen X-

kirjaimen ilmestymisen jälkeen. Seuraavaksi jokaisen tutkittavan testiosiokohtainen aineisto käsiteltiin ns. 10 % winsorizing -menetelmällä. Tämä tarkoitti siis sitä, että yhdestä testiosioista saatu 40 reaktioaikaa järjestettiin ajan mukaan, ja jokainen viidestä hitaimmasta reaktioajasta korvattiin kuudenneksi hitaimmalla ajalla, kun taas jokainen viidestä nopeimmasta reaktioajasta korvattiin kuudenneksi nopeimmalla ajalla.

Reaktioajoista laskettiin jokaiselle tutkittavalle assosiaation voimakkuutta kuvaava ns. IAT-indeksi eli D-arvo. Se laskettiin vähentämällä yhteensopimattoman testiosion kaikkien reaktioaikojen keskiarvosta yhteensopivan testiosion kaikkien reaktioaikojen keskiarvo ja jakamalla saatu tulos molempien testiosioden yhteisellä keskihajonnalla. Tällöin positiivinen D-arvo viittasi voimakkaampaan assosiaatioon yhteensopivassa tilanteessa ja negatiivinen D-arvo voimakkaampaan assosiaatioon yhteensopimattomassa tilanteessa. D-arvo voi saada arvoja väliltä $[-2; 2]$, ja sitä voi tulkita seuraavanlaisesti: D-arvo välillä (0,15) ja (0,35) viittaa lievään, välillä (0,35) ja (0,65) kohtalaiseen ja välillä (0,65) ja (2,0) vahvaan tiedostamattomaan assosiaatioon tutkittavan luokan ja attribuutin välillä (Greenwald, 2003). Tässä tutkimuksessa se tarkoitti sitä, että suurempi positiivinen D-arvo viittasi vahvempaan assosiaatioyhteyteen ammattinimikkeen (lakimies tai juristi) ja miessukupuolen välillä, kun taas suurempi negatiivinen D-arvo viittasi vahvempaan assosiaatioyhteyteen ammattinimikkeen ja naissukupuolen välillä.

Yleensä D-arvo lasketaan tarkemmin ottaen kaavalla, joka ottaa mukaan reaktioajat sekä yhdistettyjen luokkien harjoitusosioista 3 ja 6 että testiosioista 4 ja 7. Tässä menettelytavassa harjoitus- ja testiosiot saavat yhtä paljon painoarvoa lopullisessa D-arvossa. Tämä ei ole kuitenkaan Richetinin ym. (2015) mukaan perusteltua, sillä harjoitusosioissa ja testiosioissa on eri määrä ärsykesanoja. Sen sijaan harjoitusosioden 3 ja 6 sisällyttäminen D-arvon laskemiseen painottamatta, eli ikään kuin testiosien 4 ja 7 ylimääräisinä ärsykesanoina, lisäsi validiteettia (Richetin ym., 2015). Tämän lisäksi IAT:n validiteetti ei juurikaan riipu sanojen esittämismäärästä (Greenwald ym., 1998; Nosek ym., 2005) ja aikaisemmissa tutkimuksissa on vähennetty ärsykesanojen esittämismäärää jopa puoleen alkuperäisestä neljästäkymmenestä (esim. White & White, 2006). D-arvo voidaan siis laskea ilman harjoitusosioden reaktioaikoja, sillä harjoitusosioden ja testiosioden painottaminen erikseen vähentää validiteettia, eikä harjoitusosioden analyysien poisjättämisestä johtuva analysoitavien reaktioaikojen väheneminen aiheuta tilastollisesti merkitsevää muutosta tulosten kannalta. Näistä syistä päädyttiin ratkaisuun, jossa harjoitusosioden reaktioajat jätettiin analyysien ulkopuolelle ja tarkasteltiin vain testiosioden 4 ja 7 reaktioaikoja. Kaikki analyysit tehtiin SPSS-ohjelmalla.

3. Tulokset

Hypoteesi 1 oli, että sekä lakimies että juristi ammattinimikkeet assosioitaisiin voimakkaammin mies-sukupuoleen kuin naissukupuoleen. Kun ammattinimikkeenä oli lakimies, reaktioaikojen keskiarvot (*ms*) olivat lyhyempiä stereotypian mukaisessa, kongruentissa testiosiossa kuin stereotypian vastaisessa, inkongruentissa testiosiossa (lakimies–mies, $ka = 837.467$, $sd = 128.056$; lakimies–nainen, $ka = 935.978$, $sd = 156.509$). Reaktioajoista laskettu D-arvo ($ka = 0.484$, $sd = 0.447$) erosi tilastollisesti merkitsevästi nolasta (yhden otoksen t-testi; $t(66) = 8.871$, $p < .001$). Myös silloin, kun ammattinimikkeenä oli juristi, reaktioajat olivat lyhyempiä stereotypian mukaisessa, kongruentissa testiosiossa kuin stereotypian vastaisessa, inkongruentissa testiosiossa (juristi–mies, $ka = 806.757$, $sd = 88.749$; juristi–nainen, $ka = 883.845$, $sd = 109.661$). Reaktioajoista laskettu D-arvo ($ka = 0.439$, $sd = 0.400$) erosi tilastollisesti merkitsevästi nolasta ($t(68) = 9.113$, $p < .001$).

Hypoteesi 2 oli, että sukupuolineutraali ammattinimike juristi assosioitaisiin heikommin mies-sukupuoleen kuin sen sukupuolittava vastine lakimies. Hypoteesia 2 testattiin riippumattomien otosten t-testillä, jossa riippumattomana muuttujana oli IAT-versio ammattinimikkeen mukaan (lakimies tai juristi), ja riippuvana muuttujana oli D-arvo. Ammattinimikkeiden juristi ja lakimies assosiaatioiden voimakkuudessa miessukupuoleen ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa ryhmien välillä ($t(134) = .620$, $p = .536$). D-arvot ammattinimikkeille on esitetty kuviossa 1.

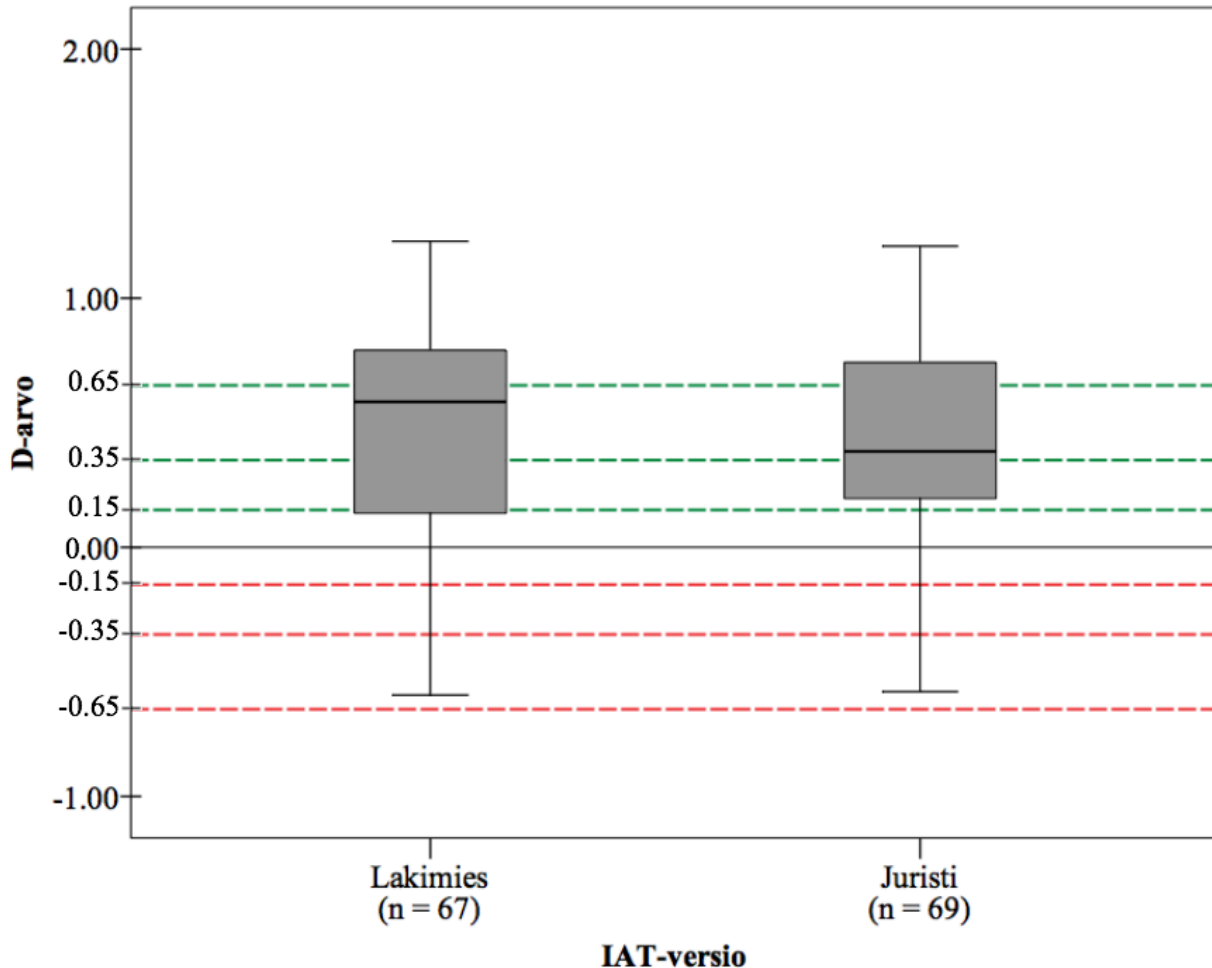
Vaikka tutkimuksessa ei ollut tarkoituksena tutkia tutkittavien sukupuolen tai koulutustason yhteyttä ammattinimikkeen ja sukupuolen välisen assosiaation voimakkuuteen, näiden tekijöiden mahdollinen vaikutus D-arvoon haluttiin kuitenkin analysoida tarkemmin. Koulutuksen vaikutuksen tutkimiseksi aineistolle tehtiin kaksisuuntainen varianssianalyysi, jossa riippumattomina muuttujina olivat koulutustaso ja ammattinimike. Tutkittavan koulutustasolla ($F(3, 128) = 1.846$, $p = .142$) tai ammattinimikkeellä ($F(1, 128) = .022$, $p = .883$) ei ollut päävaikutusta D-arvoon. Lisäksi muuttujien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta ($F(3, 128) = .651$, $p = .584$). Tutkittavien sukupuolen yhteyttä D-arvoon selvitettiin myös kaksisuuntaisella varianssianalyysillä. Sukupuolekseen muu vastannut tutkittava jätettiin pois analyyseista. Tutkittavan sukupuolella ($F(1, 131) = 0.534$, $p = .466$) tai ammattinimikkeellä ($F(1, 131) = 0.143$, $p = .705$) ei ollut päävaikutusta D-arvoon. Muuttujien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta ($F(1, 131) = .099$, $p = .754$).¹

---

¹ Koulutustasomuuttujan D-arvot olivat seuraavanlaiset: toinen aste ($ka = 0.879$, $sd = 0.275$), alempi korkeakoulututkinto ($ka = 0.446$, $sd = 0.401$), ylempi korkeakoulututkinto ($ka = 0.439$, $sd = 0.451$), tohtori- tai jatkokoulutus ($ka = 0.499$, $sd = 0.454$). Sukupuolimuttujan D-arvot olivat seuraavanlaiset: miehet ($ka = 0.521$, $sd = 0.348$), naiset ($ka = 0.452$, $sd = 0.437$).

KUVIO 1

D-arvot IAT:n lakimies- ja juristiversioissa. D-arvo välillä (0,15) ja (0,35) viittaa lievään, välillä (0,35) ja (0,65) kohtalaiseen ja välillä (0,65) ja (2,0) vahvaan tiedostamattomaan assosiaatioon tutkittavan luokan ja attribuutin välillä (Greenwald, 2003).

Lopuksi tarkasteltiin myös, olivatko eri IAT-versioihin osallistuneet tutkittavat vertailukelpoisia keskenään taustamuuttujien suhteen. Tutkittavien iät eivät eronneet toisistaan lakimies- ja juristitesti-versioiden välillä ($t(134)=1.171, p = .244$). Myöskään naisten ja miesten suhteellisessa osuudessa ei ollut eroa eri testiversioiden välillä ($X^2(1, 135) = .600, p = .520$). Toisen asteen koulutettujen ja tohtori-koulutettujen osuus aineistossa ei riittänyt täyttämään X^2 -testin edellytyksiä (vaatimuksena vähintään 5 tutkittavaa molempien testiversioiden jokaisessa koulutusasteessa). Jotta X^2 -testi saatiin luotettavasti suoritettua, koulutusmuuttujasta tehtiin neliportaisen sijaan kaksiportainen: aiemman neljän koulutusluokan tilalle tuli koulutusluokka 1 (toinen aste ja alempi korkeakoulututkinto $n = 80$) ja koulutusluok-

ka 2 (ylempi korkeakoulututkinto ja tohtorikoulutus $n = 56$). Khii-neliön riippumattomuustestin mukaan koulutusluokkien suhteellisissa osuuksissa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa lakimies- ja juristiryhmissä ($\chi^2(1, 136) = 3.557, p = .081$). Taustamuuttujakohtaiset taulukot tuloksista löytyvät liitteistä (liite 6.3.).

Aineistoa analysoitaessa havaittiin, että reaktioajoissa ja D-arvoissa oli nähtävissä eroja sen mukaan, esitettiinkö kongruentti–inkongruentti-esitysjärjestys vai inkongruentti–kongruentti-esitysjärjestys ensin (taulukko 3). Niinpä haluttiin vielä tutkia, onko esitysjärjestyksen kongruenssilla vaikutusta sukupuoliassosiaation voimakkuuteen. Aineistolle tehtiin kaksisuuntainen varianssianalyysi, jossa riippuvana muuttujana oli D-arvo ja riippumattomina muuttujina oli ammattinimike ja esitysjärjestys. Esitysjärjestysmuuttuja sai kaksi arvoa: kongruentti–inkongruentti ($ka = 0.571, sd = 0.414$) ja inkongruentti–kongruentti ($ka = 0.351, sd = 0.405$). Ammattinimikkeellä ei ollut päävaikutusta D-arvoon ($F(1, 132) = .469, p = .495$). Sen sijaan esitysjärjestyksellä oli päävaikutus D-arvoon ($F(1,132) = 9.763, p = .002$). D-arvo oli suurempi niillä tutkittavilla, joille esitettiin kongruentti lakimies/juristimies-luokkayhdistelmä ennen inkongruenttia lakimies/juristi–nainen-luokkayhdistelmää. Ammattinimikkeellä ja esitysjärjestyksellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhdysvaikutusta D-arvoon ($F(1, 132) = .408, p = .524$).

TAULUKKO 3

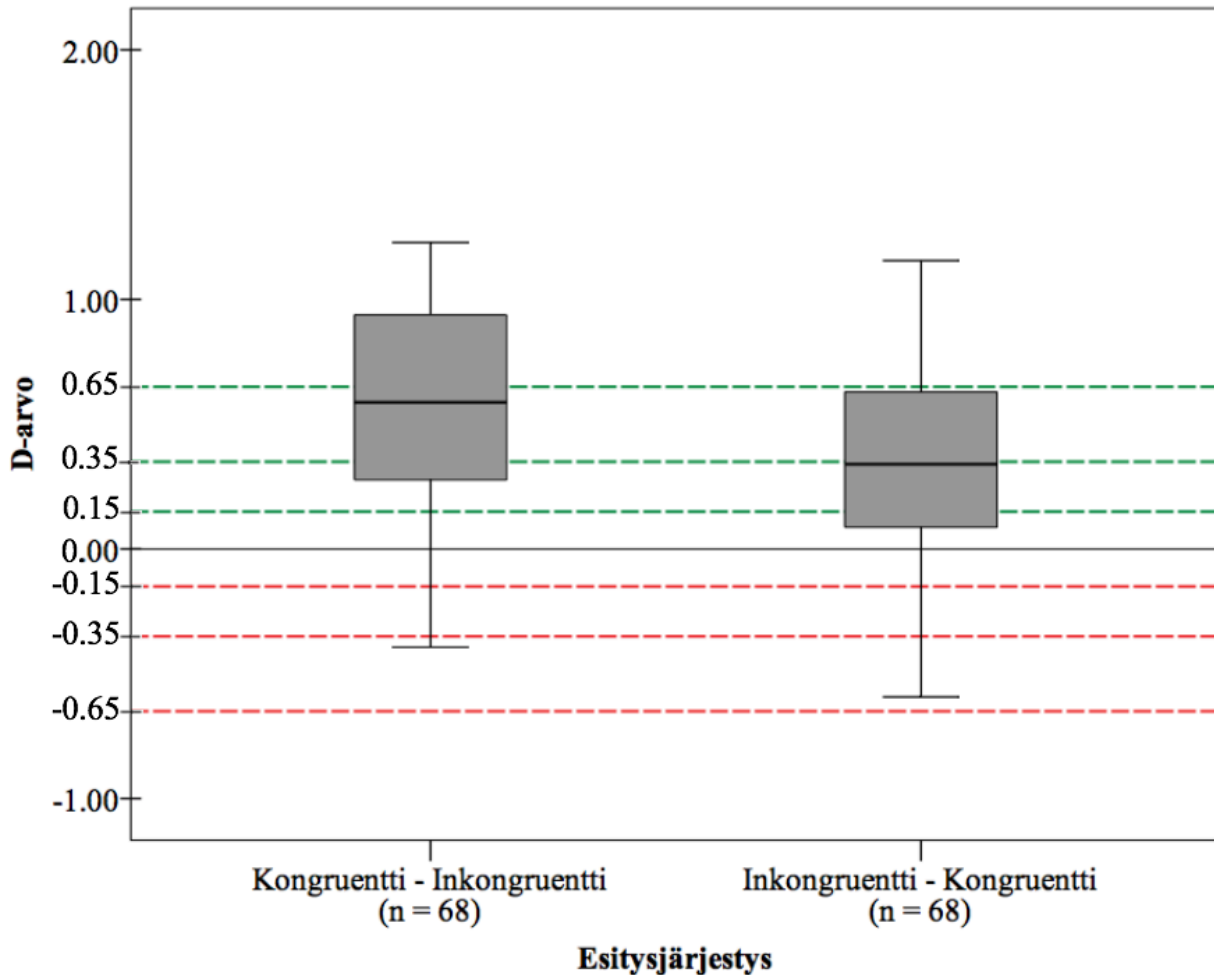
Ammattinimikkeiden reaktioaikojen erotukset ja D-arvot esitysjärjestyksen mukaan. Erotus lasketaan vähentämällä yhteensopimattoman testiosion reaktioajan keskiarvosta yhteensopivan testiosion reaktioajan keskiarvo.

	Kongruentti–Inkongruentti				Inkongruentti–Kongruentti			
	($n = 68$)				($n = 68$)			
	Reaktioaikojen erotus (ms)		D-arvo		Reaktioaikojen erotus (ms)		D-arvo	
	ka	sd	ka	sd	ka	sd	ka	sd
Lakimies	133.153	105.083	0.573	0.416	64.887	95.092	0.398	0.464
Juristi	107.785	93.692	0.570	0.304	41.013	63.748	0.304	0.336
Yhteensä	118.881	99.456	0.571	0.414	56.403	78.247	0.351	0.405

KUVIO 2

D-arvot esitysjärjestyksen mukaan.

4. Pohdinta

4.1 Yleistä

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää, vaikuttaako sukupuolineutraali kieli ammatillisten sukupuolistereotyyppien tiedostamattomaan voimakkuuteen. Toisin sanoen, onko sukupuolittavan ammattinimikkeen ja sukupuolen välinen assosiaatio voimakkaampi kuin sukupuolineutraalin ammattinimikkeen ja sukupuolen välinen assosiaatio. Ensimmäinen hypoteesi oli, että sekä miessukupuoleen viittaava lakimies että sukupuolineutraali ammattinimike juristi assosioitaisiin voimakkaammin mies- kuin naissukupuoleen. Toinen hypoteesi oli, että sukupuolineutraali ammattinimike juristi assosioitaisiin sukupuolittavaa ammattinimikettä lakimies heikommin miessukupuoleen.

Ensimmäinen hypoteesi sai tukea: sekä juristi että lakimies liitettiin voimakkaammin mies- kuin naissukupuoleen. Tulos oli aikaisempien tutkimusten perusteella odotettavissa. Monessa aikaisemmassakin tutkimuksessa ammattinimikkeen lukeminen aktivoi representaation tietyn sukupuolen ammatinedustajasta riippumatta sanan kielellisestä ulkoasusta (Banaji & Hardin, 1996; Lassonde & O'Brien, 2013; Oakhill ym., 2005). Lisäksi, vaikka lakimiehen/juristin ammatti onkin nykyisin ns. tasa-ammatti, aikaisemmassa tutkimuksessa on myös osoitettu, että ammatteja, joiden sukupuolijakauma on tasainen ei arvioida kuitenkaan täysin sukupuolineutraaleiksi (Glick, 1991; White & White, 2006). Jo vuosikymmeniä sitten muodostuneita stereotypioita tietyn sukupuolen ammatinedustajista on hankala kumota tietoisesti, vaikka stereotypiat kumoavaa informaatiota olisi saatavilla (White & White, 2006), tai vaikka tutkittavan omat arvot olisivat stereotypian kanssa päinvastaisia (Rudman ym. 2007). Tämä tutkimus tukee siis aikaisempia tutkimustuloksia siitä, että vaikka sukupuolineutraali kieli ei viittaakaan kumpaankaan sukupuoleen, sanan herättämä stereotypia ”valitsee” sukupuolen assosiaatiolle. Lakimiehen/juristin ammatti on ollut pitkään miesvaltainen, joten odotettavasti sen assosiaatio oli myös tässä tutkimuksessa vinoutunut miessukupuoleen ammattinimikkeestä huolimatta.

Odotusten vastaisesti hypoteesi 2 ei saanut tukea. Juristi ja lakimies -testiryhmien välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa siinä, kuinka voimakkaasti ammattinimike assosioitiin miessukupuoleen. Aikaisemman englanninkielisen alustusmuistitutkimuksen perusteella merkitykseltään ja kieliasultaan sukupuolen sisältävät sanat (esim. *mother*, *fireman*, *chairwoman*), liitetään stereotyyppiseltä assosiaatioltaan sukupuolen sisältäviä sanoja (esim. *engineer*) nopeammin merkitystä vastaavaan, *he* tai *she* -persoonapronominiin (Banaji & Hardin, 1996). Banajin ja Hardinin (1996) tutkimuksen perusteella voisi siis olettaa, että sekä kieliasultaan (miespäätte) että stereotyyppiseltä assosiaatioltaan miessukupuolen sisältävä lakimies assosioitaisiin näin ollen voimakkaammin miessukupuoleen kuin vain stereotyyppiseltä assosiaatioltaan miessukupuolen sisältävä juristi. Tämän lisäksi Khanin ja Danemanin (2011) lukunopeuden tutkimuksessa nuoret tutkittavat lukivat *he*- ja *she* -pronominiviittaukset yhtä nopeasti sukupuolineutraaleiden sanojen jälkeen, mutta *he*-pronominin nopeammin *man*-loppuisten sanojen jälkeen, viitaten siihen, että sukupuolineutraalin sanan yhteydessä ei herää yhtä vahvaa sukupuolistereotypiaa kuin sukupuolittavan sanan yhteydessä. Sanan kieliasun merkitystä sanan ja sukupuolen välisen assosiaation voimakkuudessa tukee myös Boroditskyn ym. (2003) tutkimus. Heidän tutkimuksensa perusteella sanoja, joilla on maskuliininen suku, kuvataan muita sanoja maskuliinisemmilla adjektiiveilla. Tämä viittaa siis siihen, että myös sanan kieliopillinen merkitys on yhteydessä sanan sukupuoliassoiaatioon, mikä osaltaan tukisi 2. hypoteesia. Sitä vastoin tämän tutkimuksen tulos osoittaa,

että sanamuodolla ei ole yhteyttä ammattinimikkeeseen ja sukupuolen väliseen assosiaation väliseen voimakkuuteen.

Tuloksen taustalla voi olla se, että lakimies ja juristi -ammattinimikkeiden herättämä stereotyyppinen assosiaatio miehestä ammatinedustajana on kielellistä informaatiota voimakkaampi, koska sanan tuoma informaatio ei osoita stereotypiaa täysin vääräksi, vaan jättää tulkinnanvaraa. Tulkinnanvaraisuuden vuoksi saatamme turvautua kielellisen informaation sijaan stereotypiaan. Juristi-sanalla on mahdollisuus herättää mielikuva sekä naisesta että miehestä, mutta stereotypia ohjaa mielikuvan mieheen. Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin olettaa, että jos sana olisi esimerkiksi naisjuristi, assosiaatio ohjautuisi vahvasti naissukupuoleen, sillä sanaan liitetty kielellinen informaatio kumoaa jälkimmäisen ammattinimikkeeseen stereotypian vaikutuksen (Lassonde & O'Brien, 2013). Sana muuttuu myös merkitykseltään vahvemmin sukupuolittuneeksi, eikä jätä varaa tulkinnalle: mies ei voi olla naisjuristi eikä nainen miesjuristi. Tulkinnanvaraisuus sanassa juristi voi siis aiheuttaa sen, että yhtä vahva assosiaatio miehestä ammatinedustajana herää kuin lakimies-sanalla kuullessammekin.

Tämän tutkimuksen tulos saattaa selittyä myös tutkimuksessa käytetyllä kielellä. Aikaisemmat tutkimukset on toteutettu pääasiassa englannin kielellä tai suvullisilla kielillä, joihin suomen kieltä ei pysty yksiselitteisesti vertaamaan. Banajin ja Hardinin (1996) tutkimuksessa käytettiin ensinnäkin persoonapronomineja, jotka liitetään väistämättä englanninkielisessä puheessa ja tekstissä eri ammattinimikkeisiin (esim. *he is a teacher*). Sen sijaan suomen kielessä tekijän sukupuoli ei tule välttämättä ollenkaan esille pitkässäkin tekstissä (vrt. *hän on opettaja*). Englantia ja suomea puhuvien tapa liittyy kielen herättämä sukupuoliassosiaatio ammattinimikkeisiin saattaa siten olla lähtökohtaisesti erilaista, sillä englannin kielessä sukupuoli esiintyy ammattinimikkeiden kanssa paljon useammin. Vaikka aikaisempi tutkimus viittaa siihen, että suvultaan maskuliiniset sanat kuvataan maskuliinisemmiksi kuin suvultaan neutraalit ja feminiiniset sanat (Boroditsky ym., 2003), se ei silti välttämättä tarkoita sitä, että suomenkielistä sanaa lakimies voisi verrata suvultaan maskuliiniseen sanaan ja juristia suvultaan neutraaliin sanaan.

On hyvä muistaa myös se, että IAT, lukunopeustutkimukset ja alustusmuistitutkimukset, joita kaikkia on käytetty aiheen tutkimiseen, ovat kaikki erilaisia koeasetelmia, eikä yhden tutkimuksen perusteella voi siten luotettavasti ennustaa toisen tutkimuksen tuloksia. Vaikka ne oletettavasti tutkivatkin tiedostamattoman tason kognitiivista prosessointia, erilaisten koeasetelmien ja niistä saatujen tulosten vertaaminen keskenään ei ole mielekäästä, sillä kaikki koeasetelmat tuskin mittaavat juuri täysin samantyyppistä tiedostamatonta kognitiivista prosessointia. Pelkästään se, että IAT vaatii ärsyksen tietoisesta ymmärtämisestä, jotta se voidaan luokitella onnistuneesti, eroaa joistain alustusmuistitutkimuksen koe-

asetelmista, joissa alustussanat on esitetty tiedostamattomalla tasolla. Toisaalta taas lukunopeuden tutkimukset sisältävät yhden ärsykesanan sijaan paljon muuta ylimääräistä tietoa tutkittavan ärsykesanan ympärillä, mikä vaikuttaa ärsykesanan prosessointiin. Aikaisemmassa tutkimuksessa on tullut esimerkiksi esille, että negatiivisten kuvien katselu ennen IAT:ta kasvattaa ammatillisen sukupuolisteereotypian suuruutta (Yu, Yang, Lu, & Yan, 2014). Voi siis olla, että lukunopeuden tutkimusten tarinan sisältö vaikuttaa välttämättä ammatillisten stereotyyppien suuruuteen ja siten hidastaa tai nopeuttaa lukemista ja vääristää tuloksia. Tutkimukset, joissa tutkittavat kuvailevat suvullisen kielen sanoja (esim. Boroditsky ym., 2003) saattavat puolestaan mitata ennemminkin eksplisiittisiä kuin implisiittisiä assosiaatioita sanoihin, varsinkin jos tutkittavat saavat etukäteen tietää mistä tutkimuksessa on kysymys.

Sukupuolineutraalien ja sukupuolittavien ammattinimikkeiden sukupuoliassosiaatioiden voimakkuuksien eroista ei ole tehty tarpeeksi tutkimusta tai saatu yksimielisiä tutkimustuloksia, joten hypoteesin vastainen tulos voi selittyä yksinkertaisesti sillä, että odotukset olivat väärät. Moni aiheesta tehty tutkimus on lähinnä tutkinut vain yksittäisten ammattinimikkeiden assosiaatioita sukupuoleen (esim. White & White, 2006), mutta ei ole sen jälkeen verrannut voisiko neutraalin ja sukupuolittavan, samaa tarkoittavan sanan sukupuoliassosiaatioiden voimakkuuksissa olla eroa. Vaikka Banajin ja Hardinin (1996) tutkimus tukikin tämän tutkimuksen hypoteesia 2, Oakhillin ym. (2005) tutkimuksessa sitä vastoin saatiin tulos, että sekä neutraalit että sukupuolittavat sanat yhdistettiin kongruentteihin roolinimiin yhtä nopeasti. Vaikka he eivät käyttäneetkään neutraaleina ammattinimikkeinä sukupuolittavien sanojen kanssa samaa tarkoittavia ammattinimikkeitä, kuten tässä tutkimuksessa, on silti mahdollista, että Oakhillin ym. (2005) tutkimustulos kuvaa samaa ilmiötä, joka tuli ilmi tässä tutkimuksessa. Kuten sanottu, tutkimustulokset ovat kuitenkin olleet tähän mennessä ristiriitaisia, tehty eri menetelmillä ja eri kielillä, joten tarpeeksi hyvää vertailupohjaa ole. Tarkempi tutkimus aiheesta on tarpeen.

Kolmas mielenkiintoinen tulos oli esitysjärjestyksen vaikutus sukupuoliassosiaation voimakkuuteen. Kun kongruentti lakimies–mies esitettiin tutkittaville ennen inkongruenttia lakimies–nainenluokkayhdistelmää, assosiaatioyhteys lakimiehen ja miessukupuolen välillä oli suurempi kuin niillä tutkittavilla, joille lakimies–nainen esitettiin ennen lakimies–mies-luokkayhdistelmää. Sama ilmiö toistui myös IAT:n juristiversiossa. Tulokseen on ainakin kaksi mahdollista selitystä. Ensiksikin tulos voi selittyä tehtävän vaihtumisesta johtuvalla kognitiivisella hitaudella (engl. *cognitive inertia*) jälkimmäisessä testiosiossa (esim. Klauer & Mierke, 2005; Messner & Vosgerau, 2010; Nosek, ym. 2005). Ilmiö liittyy siihen, että ensiksi opittu oikea vastaus pitää nopeasti vaihtaa toiseen, mutta se on kognitiivisesti haastavaa ja haittaa siten suoritusta. Kun tutkittava siis oppi ensin lakimies–mies-luokkayhdistelmän,

kognitiivinen hidastuminen hidasti reaktioaikoja jälkimmäisessä testiosiossa, jossa yhdistettiin tällä kertaa lakimies–nainen. Tämän lisäksi tutkittavien vastausajat olivat vahvan miesassosiaation takia hitaampia jälkimmäisessä lakimies–nainen-tilanteessa. Nämä kaksi tekijää johtivat suurempaan D-arvoon IAT:n kongruentti–inkongruentti-esitysjärjestyksessä. Toisaalta myös inkongruentti–kongruentti-esitysjärjestyksessä, jossa lakimies–nainen esitettiin ensin, tutkittavan suoriutuminen hidastui jälleen jälkimmäisissä testiosioissa. Opittu luokkayhdistelmä (lakimies–nainen) hidasti kongruenttin lakimies–mies-testiosion reaktioaikoja ja siten pienensi D-arvon suuruutta inkongruentti–kongruentti-esitysjärjestyksessä.

Nosek ym. (2005) havaitsivat esitysjärjestykseen liittyvän ilmiön tutkiessaan ja kehittäessään IAT-menetelmää, mutta onnistuivat poistamaan ilmiön lisäämällä harjoitusosion 4 ärsykesanoja alkuperäisestä kahdestakymmenestä neljäänkymmeneen. Samaa menetelmää käytettiin myös tässä tutkimuksessa. Nosek ym. (2005) testasivat ärsykesanojen lisäystä moneen eri tutkimusasetelmaan, mutta vain yhden tutkimusasetelman esitysjärjestyksen vaikutus ei kadonnut kokonaan, ainoastaan pieneni. Tutkimusasetelmassa tutkittavien tuli lajitella ärsykesanoja *science, liberal arts, male* ja *female* -luokkiin, ja haluttiin tutkia, assosioidaanko miessukupuoli naissukupuolta vahvemmin *science* -luokkaan eli tieteelliseksi. Nosek ym. (2005) eivät osanneet selittää, miksi vain tämän tutkimusasetelman esitysjärjestysvaikutus pysyi tilastollisesti merkitseväenä, mutta he päättelivät, että koska muut testiasetelmat (joista he pyrkivät poistamaan esitysjärjestyksen vaikutuksen ja onnistuivat siinä) sisälsivät sekä ärsykesanoja että -kuvia, kaikkien ärsykkeiden esittäminen tekstimuotoisina IAT:ssa saattaa johtaa kognitiivisen hidastumiseen ärsykesanojen lisäyksestä huolimatta. Tätä vastoin Messner ja Vosgerau (2010) kuitenkin osoittivat kognitiivisen hidastumisen vaikutuksen näyttäytyvän myös IAT:n kuvallisten ärsykkeiden testiasetelmissa ja silloinkin kun harjoitusosioiden pituutta lisättiin entisestään.

Toinen mahdollinen ja mielenkiintoisempi selitys tulokselle on se, että ylimääräiset ärsykkeet harjoitusosioissa poistivat kognitiivisen hidastumisen vaikutukset Nosekin ym. (2005) tulosten mukaisesti ja tämän tutkimuksen tulos erisuurista D-arvoista esitysjärjestyksen kongruenssin mukaan voisikin johtua jostakin muusta asiasta. Tulos voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ensin esitetty lakimies–nainen -sanapari vaikutti lieventäen seuraavan lakimies–mies-sanaparin välistä assosiaatiota ja stereotypiaa. Tutkittavien aikaisempi tieto lakimiehestä/juristista naisena saattoi siis hetkellisesti pienentää lakimiehen/juristin assosiaatioyhteyttä miessukupuoleen, muttei poistanut sitä kokonaan. IAT:n ja kognitiivisen hidastumisen tutkimuksen vähäisyyden vuoksi on kuitenkin vaikea sanoa, mistä esitysjärjestyksen vaikutus todellisuudessa johtuu.

Tärkeintä on kuitenkin huomata, että esitysjärjestyksen vaikutus ei vaikuta tämän tutkimuksen alkuperäisten hypoteesien ja tulosten tulkintaan. Sekä IAT:n lakimies- että juristiversioissa puolelle tutkittavista esitettiin ensin kongruentti sanapari, kun taas toiselle puolelle inkongruentti, ja tutkittavia oli lähes täysin sama määrä jokaisessa testiversiossa. Tällainen esitysjärjestyksen tasapainottaminen (engl. *counter balancing*) poistaa esitysjärjestyksen aikaansaaman vaikutuksen D-arvosta ryhmätasolla (Messner & Vosgerau, 2010). Nosek ym. (2005) havaitsivat myös, että kumpikin esitysjärjestys mittasi yhtä hyvin assosiaatioyhteyksiä, eikä esitysjärjestyksen kongruenssin vaikutus vaikuttanut IAT:n reliabiliteettiin tai tutkittavien eksplisiittisiin arviointeihin, vaan ainoastaan D-arvon suuruuteen yksilötasolla. Koska esitysjärjestyksen kongruenssin vaikutus ja mahdollinen kognitiivinen hidastuminen ei vaikuta tuloksiin ryhmätasolla, IAT:ta käyttävät tutkimukset yleensä vain tasapainottavat tutkimusasetelman ja analysoivat aineiston välittämättä kyseisestä ilmiöstä. Siksi IAT:ta testimenetelmänä tarkastelevat tutkimukset pois lukien (esim. Klauer & Mierke, 2005; Messner & Vosgerau, 2010; Nosek, ym. 2005), esitysjärjestyksestä johtuvaa mahdollista kognitiivista hidastumista ei ole juurikaan tutkittu tarkemmin tai edes mainittu implisiittisten asenteiden tutkimuksissa. Vaikka tämä tulos ei vaikutakaan muiden tulosten tulkintaan, se on mielenkiintoinen ja herättää paljon lisäkysymyksiä ja jatkotutkimusideoita sekä tästä tutkimusaiheesta että IAT:n kehittämisen kannalta.

4.2 Tutkimuksen rajoitteet ja vahvuudet

Tutkimuksen tuloksia yleistettäessä on hyvä huomioida sen rajoitteet. Tutkittavat osallistuivat tutkimukseen internetissä, joten jokaisen tutkittavan koetilanteen ympäristö oli erilainen. Toisaalta tutkimuksen harjoitusosiot auttoivat keskittymään ja tottumaan tehtävään ennen testiosioita, ja analyysivaiheessa poikkeaviksi tulkittujen vastaajien poistaminen otoksesta todennäköisesti karsi tutkittavat, joiden vastauksiin ympäristötekijät vaikuttivat. Kontrolloitu testiympäristö olisi kuitenkin lisännyt tutkimuksen validiteettia.

Osallistumiskutsu lähetettiin vain korkeakouluopiskelijoiden sähköpostilistoille, joten tuloksia voi yleistää pätemään vain korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa. Toisaalta nykyiset korkeakouluopiskelijat ovat tulevaisuuden työntekijöitä, joten ammatillisten sukupuolistereotyyppien kartoitus nimetään korkeakouluopiskelijoilla on perusteltua. Korkeakouluopiskelijoiden suuren osuuden lisäksi toinen huomioitava asia on se, että suurin osa vastaajista oli naisia. Vaikka analyysien mukaan sukupuolella ei ollutkaan vaikutusta tuloksiin, suurempi määrä miestutkittavia olisi lisännyt tulosten validiteettia. Otos oli kuitenkin kokonaisuudessaan suuri ja mikä tärkeintä, tarpeeksi suuri tuottamaan luotet-

tavia tuloksia. Tämän lisäksi taustamuuttujiltaan samankaltaisia tutkittavia oli jokaisessa IAT:n versiossa tasaisesti, joten ammattinimikkeen vaikutusta pystyi vertaamaan perustellusti eri ryhmien välillä.

Yksi testiasetelman heikkous on tutkimukseen valitut ärsykesanat. Ihanteellisessa IAT-koeasetelmassa jokaisen luokan ärsykesanat valittaisiin mm. kirjainten määrältä mahdollisimman samanpituisiksi ja ne olisivat sellaisia sanoja, jotka on yhtä helppo tunnistaa, jotka opitaan samaan aikaan lapsuudessa ja joita esiintyy yhtä usein suomen kielessä. Tässä tutkimuksessa sanojen valitseminen oli kuitenkin haastavaa, sillä varsinkin helposti ymmärrettäviä, jokapäiväisesti käytettäviä ja yksiselitteisiä lakimiesaiheisia ammattisanoja on suhteellisen vähän. Vaikka osa sanoista olikin lopulta eri mittaisia keskenään, molemmissa ammattiluokissa oli sekä lyhyitä sanoja, kuten laki tai rooli, että pitkiä sanoja, kuten perinnönjako ja vuorosana.

Kuten aikaisemmin todettiin, Implicit Association Test on saanut paljon kritiikkiä, vaikkakin sitä käytetään yleisenä testimenetelmänä implisiittisten asenteiden ja assosiaatioiden tutkimuksissa. Yksi IAT:n käytön haasteista on se, että D-arvon laskemisessa ja aineiston ensivaiheiden analysoinnissa on käytetty monia erilaisia menetelmiä ja kriteereitä, eikä tässä tutkimuksessakaan noudatettu Greenwaldin ym. (2003) kehittämää alkuperäistä menetelmää. Vaikka D-arvon laskemisessa noudatettu tapa olikin perusteltu, tulosten vertaamisessa muihin tutkimuksiin kannattaa olla varovainen.

Toinen IAT:n kritiikki on se, että IAT mittaa kahden eri luokan ja attribuutin välisten assosiaatioiden voimakkuuksia samaan aikaan (Blanton, ym. 2006). Tässä tutkimuksessa saatu tulos siitä, että lakimies assosioidaan naissukupuolta voimakkaammin miessukupuoleen voi IAT:n koeasetelman vuoksi tarkoittaa myös teoriassa sitä, että näyttelijä assosioidaan miessukupuolta voimakkaammin naissukupuoleen. Tämä johtuu siitä, että lakimies/juristi–mies-sanapari oli ruudulla samaan aikaan kuin näyttelijä–nainen-sanapari, ja molempien sanaparien reaktioajat laskettiin D-arvoon. Nopeammat reaktioajat voivat siis ainakin teoriassa johtua ennemminkin näyttelijä–nainen-sanaparin vahvasta assosiaatioyhteydestä kuin lakimies/juristi–mies-sanaparin vahvasta assosiaatioyhteydestä.

IAT:n käyttö tässä tutkimuksessa on kuitenkin perusteltua siksi, että näyttelijällä ei oletettavasti ole vahvaa assosiaatiota kumpaankaan sukupuoleen, eikä se siten vääristä tuloksia tai aiheuta ongelmia niiden tulkinnessa. Jos näyttelijä assosioitaisiin voimakkaasti miessukupuoleen, se pienentäisi lakimies–mies-assosiaation D-arvoa, sillä se esitettiin stereotypian vastaisen lakimies–nainen-sanaparin kanssa samaan aikaan. Sekä lakimiehen että juristin D-arvo erosi kuitenkin tilastollisesti erittäin merkittävästi nollasta, joten jos näyttelijä todellisuudessa assosioidaan miessukupuoleen, assosiaatiovoimakkuus ei ole niin vahva, että se muuttaisi lakimies/juristi-sanojen assosiaation suuntaa IAT-koeasetelmassa. Toisaalta taas, jos näyttelijällä olisi vahva assosiaatio naissukupuoleen, se vahvistaisi

D-arvoa, sillä näyttelijä–nainen ja lakimies–mies -sanaparit esitetään yhdessä. On kuitenkin epätodennäköistä, että näyttelijän mahdollinen sukupuoliassosiaatio olisi vinoutunut naissukupuoleen. Naiset saivat näytellä vasta pitkään teatterikulttuurin syntymisen jälkeen. Sukupuolistereotypia on tuskin säilynyt nykypäivään ja saattaa olla eri Suomessa, jossa teatteri- ja näyttämötaide tuli suosituksi vasta myöhemmin (Paavolainen, 2016). Lisäksi miehet ovat naisia useammin Suomessakin suosittujen Hollywood-elokuvien päärooleissa vielä tänäkin päivänä (Watson, 2019). Lisäksi hypoteesia 1 siitä, että molemmat ammattinimikkeet lakimies ja juristi assosioidaan voimakkaammin miessukupuoleen, tuki lukuisa tutkimus ja teoria. On siis epätodennäköistä, että suuret, positiiviset D-arvot johtuisivat näyttelijän assosiaatioyhteydestä naissukupuoleen eikä lakimiehen tai juristin assosiaatioyhteydestä miessukupuoleen.

Yksi vaihtoehto perinteisen IAT:n tulkintaongelmien ratkaisemiseksi olisi käyttää yhden kategorian IAT:ta, ns. Single Category Implicit Association Test, SC-IAT -menetelmää (Karpinski & Steinman, 2006). Tämän tutkimuksen tapauksessa ammattinimike näyttelijä jätettäisiin pois tutkimusasetelmasta ja tutkittavien tulisi lajitella mies- ja naisnimiä vain yhden ammattinimikkeen alle. SC-IAT on tutkimusmenetelmänä validi vaihtoehto, mutta se on vähän tutkittu, sen reliabiliteetti on joissain tapauksissa IAT:ta heikompi, ja erityisesti sen läpinäkyvyys ja suuri virheiden määrä vastauksissa saattaa olla ongelma (Karpinski & Steinman, 2006). SC-IAT saattaa olla liian läpinäkyvä tapauksissa, joissa tutkittavien ei haluta tietävän tutkimuksen tarkoitusta. Jos tutkittaville esitettäisiin pelkästään lakimies ja mies tai nainen kategorioina, he saattaisivat todennäköisesti ymmärtää mitä tutkimuksessa tutkitaan ja mahdollisesti pyrkiä muuttamaan vastauksiaan. SC-IAT:n tuloksia pystyy myöskin helpommin huijaamaan (Karpinski & Steinman, 2006). Näistä syistä enemmän tutkittu perinteinen IAT oli soveltuvampi vaihtoehto tämän tutkimuksen toteuttamiseen.

4.3 Jatkotutkimukset

Tutkimus herättää monia jatkokysymyksiä. Aikaisemmissa IAT-tutkimuksissa on usein tutkittu implisiittisten asenteiden ja eksplisiittisten asenteiden korrelaatioyhteyttä lisäämällä kyselylomakkeita tutkimukseen joko ennen IAT:n esittämistä tai sen jälkeen. Tällaisissa kyselylomakkeissa tutkittavat yleensä vastaavat kysymykseen siitä, kuinka maskuliiniseksi, feminiiniseksi tai neutraaliksi he kokevat kyseisen ammattinimikkeen, esimerkiksi asteikolla yhdestä kymmeneen, jossa 1 on erittäin maskuliininen, 5 on neutraali ja 10 erittäin feminiininen. Voisikin olla mielenkiintoista tutkia, onko juristi- ja lakimiessanojen välillä eksplisiittistä, tietoista eroa siinä, kuinka maskuliiniseksi ammatti koetaan, ja mi-

ten ne korreloivat implisiittisten tulosten kanssa. Aihe on kokonaisuudessaan suomeksi erittäin vähän tutkittu, joten erityisesti suomenkielinen lisätutkimus on tarpeen.

Esitysjärjestyksen merkitys ammatillisen sukupulistereotypian voimakkuuteen oli mielenkiintoinen tulos. Olisi mielenkiintoista tutkia, johtuuko esitysjärjestyksen vaikutus Nosekin ym. (2005) ehdotuksen mukaisesti siitä, että kaikki luokat ja ärsykkeet on esitetty tekstimuodossa. Jos miesten ja naisten nimien sijaan ärsykkeinä käytettäisiin naisten ja miesten kuvia, Nosekin ym. (2005) mukaan esitysjärjestyksen vaikutuksen pitäisi kadota. Jos IAT:ssa sitten ilmenisi sama esitysjärjestyksen vaikutus, voisimme varmemmin pohtia sen syitä ja sitä mahdollisuutta, että ensin esitetty lakimies/juristi-nainen-luokkayhdistelmä voisi heikentää seuraavaksi esitetyn lakimiehen/juristin assosiaatioyhteyttä miessukupuoleen. Entä näkyisikö tällainen alhaisempi assosiaatioyhteys heti kokeen tekemisen jälkeen tutkittavien käyttäytymisessä tai eksplisiittisissä kyselyissä ja kuinka pitkään? Toisaalta ristiriitaisten tutkimustulosten vuoksi (Messner & Vosgerau, 2010) on hyvä huomata, että ärsykkeiden vaihtaminen kuviin ei välttämättä riitä poistamaan esitysjärjestyksen vaikutusta. IAT:n heikkouksista ja esitysjärjestyksen vaikutuksesta tarvitaan lisää tutkimusta.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella suurin esiin nouseva kysymys on kuitenkin lopulta tämä: mitä voimme tehdä vähentääksemme ammatillisia sukupuolistereotypioita, jos sukupuolineutraali kieli ei ole ratkaisu? Jo muodostuneita stereotypioita on hankala lähteä muuttamaan, mutta ne voidaan ottaa huomioon esimerkiksi työelämässä sukupuolen piilottamisella työn hakuvaiheessa tai meriittivaatimusten määrittämisellä ennen hakijan sukupuolen paljastamista (Uhlmann & Cohen, 2005). Hakijan näkökulmasta mahdollisimman yksityiskohtaisen tiedon antaminen itsestään, jotta palkkaus päätöksen tekijän stereotypiat hänestä eivät aktivoitu on myös yksi keino lisätä tasa-arvoa palkkausprosessiin (Glick, 1991; Uhlmann & Cohen, 2005). Tällaiset keinot eivät kuitenkaan vähennä stereotypioita, vaan toimivat ratkaisuna stereotyyppien aiheuttamiin ongelmiin.

Jos stereotypioita halutaan vähentää, se on aloitettava varhain ja sen täytyy vaikuttaa koko yhteisössä. Esimerkiksi erään ruotsalaistutkimuksen mukaan sellaisen esikoulun lapset, jonka työntekijät pyrkivät olemaan puheessaan ja käyttäytymisessään mahdollisimman tasa-arvoisia ja sukupuolineutraaleja, ovat tavallisen esikoulun lapsia halukkaampia leikkimään muiden lasten kanssa riippumatta leikkikumppanin sukupuolesta, ja he noudattavat verrokkiryhmää vähemmän sukupuolipulistereotyyppiä ajattelutapoja (Shutts ym., 2017). Tutkijoiden mukaan aikuisen käyttäytyminen vaikuttaa lapsen tapaan pitää sukupuolta vaikuttavana tekijänä, kun lapsi arvioi muita lapsia. Tutkimustulos viittaa siihen, että jo varhainen stereotyyppien vähentäminen omassa yhteisössä lisää tasa-arvoa arvioitaessa muita ihmisiä.

Vaikka jo syntynyttä stereotyyppistä ajattelutapaa ei juurikaan pysty muokkaamaan, tietoista käyttäytymistä voi. Jokaisella meistä on impulsiivisia ajatuksia ja mielitekoja, joita emme kuitenkaan aina tietoisesti toteuta, joten ehkäpä stereotyyppisessä ajattelussa voi tietyllä tapaa käyttää samanlaista itsehillintää. On nimittäin havaittu, että stereotyyppien tiedostaminen voi estää niitä vaikuttamasta omaan käyttäytymiseen (Burns, Monteith, & Parker, 2017; Van Breen, Spears, Kuppens, & de Lemus, 2018). Vaikka IAT:n on todettu ennustavan ihmisten käyttäytymistä, IAT:n ennustama käyttäytyminen saattaa liittyä ennen kaikkea tilanteisiin, joissa tutkittava ei tiedosta omia assosiaatiovinoumiaan. Blanton, Jaccard ja Burrows (2015) esittivät, että ensimmäinen ajatus esimerkiksi tummaihoisesta ihmisestä epämiellyttävänä voidaan tietoisesti sivuuttaa, jolloin stereotypia ei välttämättä vaikuta käyttäytymiseen. Heidän mielestään pelkän IAT-tuloksen numeerinen suuruus ei vastaa käytännön tasolla epätasa-arvoisen käyttäytymisen voimakkuutta. Kohtalainen voimakkuus lakimiehen/juristin ja miessukupuolen välillä tiedostamattomalla tasolla ei välttämättä tarkoita siis sitä, että tulos johtaisi epätasa-arvoisiin tekoihin. Vaikka tutkimukseen osallistuneet henkilöt siis assosioivat miessukupuolen kohtalaisen voimakkaasti sekä lakimieheen että juristiin, se ei tarkoita sitä, että he toteuttaisivat juuri kohtalaisen voimakasta epätasa-arvoa naisjuristeja kohtaan. Parhaassa tapauksessa he saattavat muistaa tämän tutkimuksen ja tietoisesti pyrkiä huomioimaan ja muuttamaan vinoutuneesta ajattelutavasta seuraavaa käyttäytymistä.

Jos aiheesta ei puhuta, on turha odottaa muutosta. Ja jos sitten puhumme aiheesta, miksemme käyttäisi sukupuolineutraalia kieltä, joka parhaassa tapauksessa muistuttaa meitä toimimaan tasa-arvoisemmin? Sukupuolineutraali kieli ei yksinään riitä poistamaan tiedostamattomia ammatillisia sukupuolistereotyyppioita, mutta se voi muistuttaa sukupuolistereotyyppien vaikutuksesta ja auttaa tiedostamaan ne jokapäiväisessä elämässä. Ennen kuin stereotyyppit lievenevät yhteiskunnan tasolla, yksilötasolla tiedostus saattaa olla se tekijä, joka muistuttaa meitä omista tiedostamattomista stereotyyppioistamme ja auttaa valitsemaan tasa-arvoisemman vaihtoehdon toimia.

5. Läheteet

- Banaji, M. R., & Hardin, C. D. (1996). Automatic stereotyping. *Psychological Science*, 7(3), 136–141. doi:10.1111/j.1467-9280.1996.tb00346.x
- Bender, A., Beller, S., & Klauer, K. C. (2011). Grammatical gender in German: A case for linguistic relativity? *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 64(9), 1821–1835. doi:10.1080/17470218.2011.582128
- Biernat, M. (2003). Toward a broader view of social stereotyping. *American Psychologist*, 58(12), 1019–1027. doi:10.1037/0003-066X.58.12.1019
- Biernat, M., & Fuegen, K. (2001). Shifting standards and the evaluation of competence: Complexity in gender-based judgment and decision making. *Journal of Social Issues*, 57(4), 707–724. doi:10.1111/0022-4537.00237
- Biernat, M., & Ma, J. E. (2005). Stereotypes and the confirmability of trait concepts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(4), 483–495. doi:10.1177/0146167204271712
- Blanton, H., Jaccard, J., & Burrows, C. N. (2015). Implications of the implicit association test D-transformation for psychological assessment. *Assessment*, 22(4), 429–440. doi:10.1177/1073191114551382
- Blanton, H., Jaccard, J., Gonzales, P. M., & Christie, C. (2006). Decoding the implicit association test: Implications for criterion prediction. *Journal of Experimental Social Psychology*, 42(2), 192–212. doi:10.1016/j.jesp.2005.07.003
- Boroditsky, L., Schmidt, L., & Phillips, W. (2003). Sex, syntax, and semantics. Teoksessa D. Gentner & S. Goldin-Meadow (toim.), *Language in mind: Advances in the study of language and thought* (s. 61–80). Cambridge, MA: MIT Press.
- Brandt, M. C., & Reyna, C. (2011) Stereotypes as attributions. Teoksessa E. L. Simon (toim.), *Psychology of stereotypes*, (s. 47–81). New York: Nova Science Publishers.
- Burns, M. D., Monteith, M. J., & Parker, L. R. (2017). Training away bias: The differential effects of counterstereotype training and self-regulation on stereotype activation and application. *Journal of Experimental Social Psychology*, 73, 97–110. doi:10.1016/j.jesp.2017.06.003
- Cacciari, C., & Padovani, R. (2007). Further evidence of gender stereotype priming in language: Semantic facilitation and inhibition in Italian role nouns. *Applied Psycholinguistics*, 28(2), 277–293. doi:10.1017/S0142716407070142

- Ceci, S. J., Williams, W. M., & Barnett, S. M. (2009). Women's underrepresentation in science: Sociocultural and biological considerations. *Psychological Bulletin*, *135*(2), 218–261. doi:10.1037/a0014412
- Dunning, D., & Sherman, D. A. (1997). Stereotypes and tacit inference. *Journal of Personality and Social Psychology*, *73*(3), 459–471. doi:10.1037/0022-3514.73.3.459
- Eagly, A. H., & Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*, *46*(4), 735–754. doi:10.1037/0022-3514.46.4.735
- Eagly, A. H., & Wood, W. (2010). Gender. Teoksessa S.T. Fiske, D. T. Gilbert, & G. Lindzey (toim.), *Handbook of social psychology*, 5. painos (s. 631–632). New York: Wiley.
- Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2002). Predictive validity of an implicit association test for assessing anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, *83*(6), 1441–1455. doi:10.1037/0022-3514.83.6.1441
- Glick, P. (1991). Trait-based and sex-based discrimination in occupational prestige, occupational salary, and hiring. *Sex Roles*, *25*(5–6), 351–378. doi:10.1007/BF00289761
- Greenwald, A. G., McGhee, D. E., & Schwartz, J. L. K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, *74*(6), 1464–1480. doi:10.1037/0022-3514.74.6.1464
- Greenwald, A. G., Nosek, B. A., & Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the implicit association test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, *85*(2), 197–216. doi:10.1037/0022-3514.85.2.197
- Greenwald, A. G., Nosek, B. A., & Sriram, N. (2006). Consequential validity of the implicit association test: Comment on Blanton and Jaccard (2006). *American Psychologist*, *61*(1), 56–61. doi:10.1037/0003-066X.61.1.56
- Greenwald, A. G., Poehlman, T. A., Uhlmann, E. L., & Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the implicit association test: III. Meta-analysis of predictive validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, *97*(1), 17–41. doi:10.1037/a0015575
- Heilman, M. E. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*, *57*(4), 657–674. doi:10.1111/0022-4537.00234
- Heilman, M. E. (2012). Gender stereotypes and workplace bias. *Research in Organizational Behavior*, *32*, 113–135. doi:10.1016/j.riob.2012.11.003

- Hilton, J. L., & Von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47(1), 237–271. doi:10.1146/annurev.psych.47.1.237
- Karpinski, A., & Steinman, R. B. (2006). The single category implicit association test as a measure of implicit social cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(1), 16–32. doi:10.1037/0022-3514.91.1.16
- Khan, M., & Daneman, M. (2011). How readers spontaneously interpret man-suffix words: Evidence from eye movements. *Journal of Psycholinguistic Research*, 40(5), 351–366. doi:10.1007/s10936-011-9173-3
- Klauer, K. C., & Mierke, J. (2005). Task-set inertia, attitude accessibility, and compatibility-order effects: New evidence for a task-set switching account of the implicit association test effect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(2), 208–217. doi:10.1177/0146167204271416
- Kunda, Z., & Sherman-Williams, B. (1993). Stereotypes and the construal of individuating information. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19(1), 90–99. doi:10.1177/0146167293191010
- Kurki, M., & Tuulensuu, J. (2018). Aamulehden sukupuolineutraali linjaus: tästä siinä on kyse ja tästä ei – Katso tittleiden luettelo sekä yleisimmät kysymykset ja vastaukset. *Aamulehti*. Saatavissa: <https://www.aamulehti.fi/paakirjoitukset/aamulehden-sukupuolineutraali-linjaus-tasta-siina-on-kyse-ja-tasta-ei-katso-tittleiden-luettelo-seka-yleisimmat-kysymykset-ja-vastaukset-200725994>
- Lassonde, K. A., & O'Brien, E. J. (2013). Occupational stereotypes: Activation of male bias in a gender-neutral world. *Journal of Applied Social Psychology*, 43(2), 387–396. doi:10.1111/j.1559-1816.2013.01008.x
- Macrae, C. N., & Bodenhausen, G. V. (2000). Social cognition: Thinking categorically about others. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 93–120. doi:10.1146/annurev.psych.51.1.93
- McConnell, A. R., & Leibold, J. M. (2001). Relations among the implicit association test, discriminatory behavior, and explicit measures of racial attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37(5), 435–442. doi:10.1006/jesp.2000.1470
- Messner, C., & Vosgerau, J. (2010). Cognitive inertia and the implicit association test. *Journal of Marketing Research*, 47(2), 374–386. doi:10.1509/jmkr.47.2.374
- Müller, F., & Rothermund, K. (2014). What does it take to activate stereotypes? Simple primes don't seem enough. A replication of stereotype activation (Banaji & Hardin, 1996; Blair & Banaji, 1996). *Social Psychology*, 45(3), 187–193. doi:10.1027/1864-9335/a000183

- Nosek, B. A., Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (2005). Understanding and using the implicit association test: II. Method variables and construct validity. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(2), 166–180. doi:10.1177/0146167204271418
- Oakhill, J., Garnham, A., & Reynolds, D. (2005). Immediate activation of stereotypical gender information. *Memory & Cognition*, 33(6), 972–983. doi:10.3758/BF03193206
- Paavolainen, P. (2016). Suomen teatterihistoria. [Verkkolehti]. *Teatteriyliopiston julkaisusarja*, 53. Saatavissa: <https://disco.teak.fi/teatteri/>
- Reyna, C. (2000). Lazy, dumb, or industrious: When stereotypes convey attribution information in the classroom. *Educational Psychology Review*, 12(1), 85–110. doi:10.1023/A:1009037101170
- Richetin, J., Costantini, G., Perugini, M., & Schönbrodt, F. (2015). Should we stop looking for a better scoring algorithm for handling implicit association test data? Test of the role of errors, extreme latencies treatment, scoring formula, and practice trials on reliability and validity. *PloS One*, 10(6), 1–23. doi:10.1371/journal.pone.0129601
- Roiha, T., Rautiainen, P., & Rensujeff K. (2015). Taiteilijan asema ja sukupuoli. [Verkkolehti]. *Cuporen verkkojulkaisuja*, 31, 15–20. Saatavissa: https://www.academia.edu/23207628/Taiteilijan_asema_ja_sukupuoli. ISSN 1796-9263.
- Rudman, L. A., & Ashmore, R. D. (2007). Discrimination and the implicit association test. *Group Processes & Intergroup Relations*, 10(3), 359–372. doi:10.1177/1368430207078696
- Rudman, L. A., & Fairchild, K. (2004). Reactions to counterstereotypic behavior: The role of backlash in cultural stereotype maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(2), 157–176. doi:10.1037/0022-3514.87.2.157
- Rudman, L. A., Glick, P., & Phelan, J. E. (2007). From the laboratory to the bench: Gender stereotyping research in the courtroom. *Beyond Common Sense*, 83–101. doi:10.1002/9780470696422.ch5
- Shinar, E. H. (1975). Sexual stereotypes of occupations. *Journal of Vocational Behavior*, 7(1), 99–111. doi:10.1016/0001-8791(75)90037-8
- Shutts, K., Kenward, B., Falk, H., Ivegran, A., Fawcett, C., Institutionen för psykologi, . . . Samhällsvetenskapliga fakulteten. (2017). Early preschool environments and gender: Effects of gender pedagogy in Sweden. *Journal of Experimental Child Psychology*, 162, 1–17. doi:10.1016/j.jecp.2017.04.014
- Suomen lakimiesliitto. (2018). Suomen lakimiesliiton vuosikertomus 2017. Saatavissa: https://www.lakimiesliitto.fi/site/assets/files/22239/vuosikertomus2017_final.pdf

- Swim, J., & Sanna, L. (1996). He's skilled, she's lucky: A meta-analysis of observer attributions for women's and men's successes and failures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22(5), 507–519.
- Uhlmann, E. L., & Cohen, G. L. (2005). Constructed criteria: Redefining merit to justify discrimination. *Psychological Science*, 16(6), 474–480. doi:10.1111/j.0956-7976.2005.01559.x
- Van Breen, J. A., Spears, R., Kuppens, T., & de Lemus, S. (2018). Subliminal gender stereotypes: Who can resist? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 44(12), 1648–1663. doi:10.1177/0146167218771895
- Watson, A. (2019). Distribution of lead actors in movies in the United States from 2011 to 2017, by gender. *Statista*. Saatavissa: <https://www.statista.com/statistics/692465/distribution-lead-actors-gender/>
- White, M. J., Kruczek, T. A., Brown, M. T., & White, G. B. (1989). Occupational sex stereotypes among college students. *Journal of Vocational Behavior*, 34(3), 289–298. doi:10.1016/0001-8791(89)90021-3
- White, M. J., & White, G. B. (2006). Implicit and explicit occupational gender stereotypes. *Sex Roles*, 55(3), 259–266. doi:10.1007/s11199-006-9078-z
- Whorf, B. L., & Carroll, J. B. (1956). *Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Yu, L., Yang, X., Lu, Z., & Yan, Z. (2014). Effects of subliminal affective priming on occupational gender stereotypes. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 42(1), 145–153. doi:10.2224/sbp.2014.42.1.145

6. Liitteet

6.1. Osallistumiskutsu

Nopeatempoinen tutkimus verkossa!

Haluaisitko osallistua verkossa toteutettavaan tutkimukseen? Etsimme vastaajia noin kymmenen minuuttia kestävään tehtävään. Tavoitteenamme on tutkia sanojen luokittelun tarkkuutta ja nopeutta erilaisiin ryhmiin.

Tehtävänäsi on lajitella tietokoneen näppäimistöllä sanoja kohdekategorioiden alle mahdollisimman nopeasti, mutta kuitenkin tekemättä virheitä. Tehtävä on mukaansatempaava, nopea ja hauska! Tarkemmat ohjeet saat verkossa tehtävän yhteydessä.

Tutkimukseen voivat osallistua täysi-ikäiset, suomea äidinkielenään puhuvat henkilöt, joilla ei ole todettua neurologista tai psykiatrasta diagnoosia. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja voit keskeyttää sen milloin tahansa. Osallistut nimettömänä, sinua ei voida tunnistaa vastauksistasi, ja kaikki luovuttamasi tiedot käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Kaikki tieto arkistoidaan sähköisessä muodossa Tietoarkiston Aila-palveluun. Aineiston analysoinnissa ilmiöitä tarkastellaan vain ryhmätasolla. Tiedostoihin pääsy on ainoastaan alla mainituilla henkilöillä.

Oheisen linkin kautta saat nähdäksesi tutkimuksen (EU:n tietosuoja-asetuksen edellyttämän) tietosuojailmoituksen: <https://research.uta.fi/hiplab/tietosuojailmoitus/sanojen-luokittelu/>

Voit osallistua tutkimukseen alla olevan linkin kautta.

Huom! Tehtävä toimii vain Chrome, Firefox ja Safari -selaimilla. Tehtävään tarvitset myös näppäimistöä.

<https://people.uta.fi/~nl1416463/>

Kiitos osallistumisestasi jo etukäteen!

Niina Luodemäki, PsK
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Tampereen yliopisto
niina.luodemaki@tuni.fi

Jari Hietanen, professori
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Tampereen yliopisto
jari.hietanen@tuni.fi

6.2. IAT:n rakenne koeversioissa 2–4

TAULUKKO 4

IAT-versio 2

Osatesti	Tarkoitus	Ärsykesanojen lukumäärä	Ruudussa vasemmalla, E -vastausnäppäin	Ruudussa oikealla, I -vastausnäppäin
1	Harjoittelu	20	Juristi	Näyttelijä
2	Harjoittelu	20	Mies	Nainen
3	Harjoittelu	20	Juristi, mies	Näyttelijä, nainen
4	Testi	40	Juristi, mies	Näyttelijä, nainen
5	Harjoittelu	20	Näyttelijä	Juristi
6	Harjoittelu	40	Näyttelijä, mies	Juristi, nainen
7	Testi	40	Näyttelijä, mies	Juristi, nainen

TAULUKKO 5

IAT-versio 3

Osatesti	Tarkoitus	Ärsykesanojen lukumäärä	Ruudussa vasemmalla, E -vastausnäppäin	Ruudussa oikealla, I -vastausnäppäin
1	Harjoittelu	20	Lakimies	Näyttelijä
2	Harjoittelu	20	Nainen	Mies
3	Harjoittelu	20	Lakimies, nainen	Näyttelijä, mies
4	Testi	40	Lakimies, nainen	Näyttelijä, mies
5	Harjoittelu	20	Näyttelijä	Lakimies
6	Harjoittelu	40	Näyttelijä, nainen	Lakimies, mies
7	Testi	40	Näyttelijä, nainen	Lakimies, mies

TAULUKKO 6

IAT-versio 4

Osatesti	Tarkoitus	Ärsykesanojen lukumäärä	Ruudussa vasemmalla, E -vastausnäppäin	Ruudussa oikealla, I -vastausnäppäin
1	Harjoittelu	20	Juristi	Näyttelijä
2	Harjoittelu	20	Nainen	Mies
3	Harjoittelu	20	Juristi, nainen	Näyttelijä, mies
4	Testi	40	Juristi, nainen	Näyttelijä, mies
5	Harjoittelu	20	Näyttelijä	Juristi
6	Harjoittelu	40	Näyttelijä, nainen	Juristi, mies
7	Testi	40	Näyttelijä, nainen	Juristi, mies

6.3. Taustamuuttujakohtaiset tulokset testiversioissa lakimies ja juristi

TAULUKKO 7

Ikä

	Lakimies		Juristi		<i>t</i>	<i>P</i>
	(<i>n</i> = 67)		(<i>n</i> = 69)			
	<i>ka</i>	<i>sd</i>	<i>ka</i>	<i>sd</i>		
Ikä	29.43	10.20	27.49	9.11	1.171	.244

TAULUKKO 8

Sukupuoli

Sukupuoli	Lakimies		Juristi		<i>X</i> ²	<i>P</i>
	(<i>n</i> = 66)^a		(<i>n</i> = 69)			
	mies	nainen	mies	nainen		
<i>n</i>	15	51	12	57	.600	.520

^a Sukupuolekseen muu vastannut tutkittava poistettiin sukupuolianalyseista.

TAULUKKO 9

Koulutus

Neliportainen Koulutusaste ^a	Lakimies				Juristi				<i>X</i> ²	<i>P</i>
	(<i>n</i> = 67)				(<i>n</i> = 69)					
	1	2	3	4	1	2	3	4		
<i>n</i>	2	32	31	2	3	43	20	3		
Kaksiportainen koulutusaste ^b	Koulutus- luokka 1	Koulutus- luokka 2	Koulutus- luokka 1	Koulutus- luokka 2						
<i>n</i>	34	33	46	23	3.557	.081				

^a Neliportainen koulutusaste: 1 = toiseen asteen koulutus, 2 = alempi korkeakoulututkinto, 3 = ylempi korkeakoulututkinto, 4 = tohtorikoulutus tai erikoistumiskoulutus.

^b Kaksiportainen koulutusaste: Koulutusluokka 1 = toisen asteen koulutus ja alempi korkeakoulututkinto, koulutusluokka 2 = ylempi korkeakoulututkinto ja tohtorikoulutus tai erikoistumiskoulutus